

ΑΝΑΤΟΛΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΟΥ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗΙ

ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

(5 Ιουλίου 1880 — 5 Ιουλίου 1881.)

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗΙ

ΤΥΠΟΙΣ Α. Ι. ΣΤΑΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

1880

ΑΝΑΤΟΛΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΙΟΣ Α' 1880 ΙΟΥΛΙΟΥ 5

ΤΕΥΧΟΣ 4.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΥΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΝ Μ. ΑΣΙΑ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Πρὸ τίνος χρόνου οἱ ἡγέται τοῦ ἡμετέρου ἔθνους λαβόντες ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ ἀποστολικῶν ἀνάγκων φυσικὸν ὄργανον τοῦ δεδουλωμένου ἑλληνισμοῦ, ἔσπευσαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς περιστάσεως καὶ παρέξωσι τὰ κατάλληλα πρὸς τοῦτο μέσα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Χερσονήσῳ ὁμογενοῦς πληθυσμοῦ ἐγένοντα εἰδικαὶ ἐνέργειαι, αἵτινες ἐπέφερον λυσιτελῆ ἀποτελέσματα, περὶ δὲ τοῦ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Ἑλλάδι οὐδεμίᾳ εἰσέτι μεθοδικῇ φροντίδι καὶ σύντονος πρόνοια ἐλήφθη. Ὁ καιρὸς ἐπίκειται καὶ τὸ στάδιον μένει ἀνοιχτὸν εἰς πάντας τοὺς ὅπωςδῆποτε ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐνεργήσωσι διαφοροτρόπως ὅπως ὁ πρὸς ἐκπολιτισμὸν φυσικὸς ὄργανός τῶν κατόικων αὐτῆς λάβῃ διαστάσεις μείζονας.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ Ἀσιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ διήρκεσε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπὶ μακρὰν περίοδον, διτηρήθη ἄχρι τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος, ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς Παλιγγενεσίας κατέπεσε καταδουλωθεὶς καὶ ἐξασθενηθεὶς ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων. Διτηρήθη ὅμως ἀκμαῖος εἰς τινα μόνον κέντρα, ἐξ ὧν ἡ ἐνέργεια τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ μετεδίδοτο τότε καὶ εἰς τὸ νῦν ἐλεύθερον τμήμα τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ὁ νέος ἑλληνισμὸς εἶναι λέξις μεγίστης σημασίας, δηλοῖ τὸν βαθμιαίως ἀναπτυσσόμενον ἐθνικὸν πολιτισμὸν μεταξὺ πάντων τῶν ἑλληνικῶν λαῶν. ἔν περὶ

ριορίζεται ἐντὸς τῆς χωρογραφικῆς ἐκτάσεως τῆς νῦν ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Οὗτος εἶναι μεγάλη ψυχικὴ δύναμις ἐμφυσηθεῖσα ὑπὸ τῆς θεότητος εἰς πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς ψυχὰς τῶν κατοικούντων ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας· εἶναι ἀδιάσπαστος καὶ ἐνεργεῖ πανταχοῦ, καὶ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει μικρὰ ἐξ ὁμογενῶν ἀποικία, ἐν ξένη καὶ ἀπομεμακρυσμένη δηλονότι χώρα.

Ἡ ἠθικὴ ἀνάστασις καταπετόντος τινὸς ἔθνους ἀπαιτεῖ συνεχεῖς προπαρασκευαστικὰς ἐνεργείας, μάλιστα δὲ ἡμέρωσιν ἤθους, ἐξευγενισμόν ψυχῆς, ἀνάπτυξιν διανοητικὴν καὶ βαθμιαίαν ἐνέργειαν διὰ μέλλουσαν ὕλικήν εὐημερίαν. Ἀπ' ἧς ἐποχῆς (1830) ὁ δούλος Ἑλληνισμὸς ἀφῆθη εἰς τὴν τύχην του, ἠσθάνθη ἀμέσως τὴν ἐκυτοῦ θέσιν. Τότε λοιπὸν ἀνεπτύχθη ἐν αὐτῷ τὸ αἶσθημα τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐτέθησαν αἱ προσήκουσαι βάσεις, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς αὐτοθελήτου ταύτης ἐνεργείας ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε λίαν εὐχάριστον, διότι ἐν διαστήματι δύο περιόδου γενεῶν ἀνεράνησαν παρ' ἡμῖν πλείστοι πεπολιτισμένοι ἄνδρες, οἵτινες ἐπενεργοῦσι διὰ τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν πράξεων εἰς τὴν μέλλουσαν τύχην τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἐνέργειαν τοῦ καθόλου ἑλληνισμοῦ οἱ ἀπαιτῶνται Ἕλληνες συνεισέφερον κατὰ μέγα μέρος. Οἱ προπάπποι αὐτῶν λίαν ἐνωρὶς εἶχον γνωρίσει τὸν τρόπον καθ' ὃν ἠδύνατο ν' ἀνυψωθῆ τὸ ἔθνος, διότι, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν οὐδ' ἐν ἀξιοσημάντων ἐκπαιδευτικῶν κέντρων ὑπῆρχεν ἐτι ἐν Πελοποννήσῳ ἢ Σπέρεῳ, οὗτοι ἐπεμελήθησαν νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν Ἀνατολῇ καὶ Σχολὰς, καὶ Ἀκαδημίας, καὶ Βιβλιοθήκας, καὶ Μουσεῖα, καὶ Τυπογραφεῖα. Μετὰ δὲ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν εὐρεθέντες ἀπογεγυμνωμένοι πολλῶν ἐκλεκτῶν μελῶν, ἐπανήρχισαν νὰ συνεργάζωνται διὰ τῶν ἰδίων καὶ μόνων πόρων πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἐκτοτε ἤρξαντο νὰ γενικεύωνται εἰς ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διὰ τῆς συστάσεως προπαιδευτικῶν σχολείων καὶ ἄλλων συμβαλλόντων καθιδρυμάτων, ἅτινα καίτοι ἦσαν εἰσέτι προπαρασκευαστικὰ ἔργα, μεγάλως ὅμως ἠύξησαν τὸ αἶσθημα τοῦ ἔθνισμοῦ. Ὁ ἀνατολίτης Ἕλλην εἶναι φύσει πατριώτης, ὁρμώμενος δὲ ἐξ ὑψηλῶν καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων, δὲν νομίζει ὅτι ἡ κοίτης τοῦ ἔθνισμοῦ του εὐρίσκει ἐν ὠρισμένῃ τινὶ πόλει. Ὅλοι αἱ ἑλληνικαὶ χώραι θεωροῦνται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἓν. Μάλιστα δὲ εἰς τὴν παρούσαν αὐτοῦ κατάστασιν θεωρεῖ ὅτι τὸ ἴδιον κατάλληλον μέσον πρὸς βελτίωσιν τοῦ χωρίου του, τῆς

ἐπαρχίας εἰς ἣν ἀνήκει διοικητικῶς καὶ ἐπομένως ἀπάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, κείται εἰς ἐνέργειαν ἀκάματον πρὸς ἐξευγενισμόν τῆς οἰκογενείας του καὶ εἰς τὴν διὰ πάσης θυσίας ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων του.

Ἐκ τοιούτων λοιπὸν σκέψεων ὁρμώμενοι πάντες οἱ ἀπαιτῶνται Ἕλληνες ἐργάζονται ἤδη πρὸ ἐτῶν, ὅπως διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐγχωρίου ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς προστασίας τῆς παιδείας ἀναδείξωσι τὴν Ἀνατολὴν ἐν τῷ μέλλοντι χώραν ἰκανῶς πεπολιτισμένην. Ἀρκούμεθα ν' ἀναφέρωμεν ἐν μόνον παράδειγμα. Ἡ τοπαρχία Ἀιδινίου πρὸ τριάκοντα ἐτῶν περιελάμβανε ἐλάχιστον ὁμογενῆ πληθυσμόν, σήμερον ὅμως ἀνέρχεται αὐτός εἰς 360,000 ψυχὰς, καὶ αὕξει βαθμηδὸν ἀντικαθιστῶν πάντα ἄλλον πληθυσμόν. Φαινόμενον περιέργον καὶ ἐνταυτῷ ἀξίον ἰδιαίτερας σπουδῆς συμβαίνει σήμερον ἐν τῇ τοπαρχίᾳ ταύτῃ καὶ ἐν γένει ἐν ἀπάσῃ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ· ἐκεῖ δηλαδὴ ἔθλα ἐπλεόναζεν ἄλλοτε τὸ ὀθωμανικὸν στοιχεῖον, ἤδη πλεονεκτήει τὸ ἡμέτερον. Τῷ 1812 οἱ ἐν Σμύρῃ ὀθωμανοὶ ἀνῆρχοντο εἰς 60,000 καὶ οἱ ἡμέτεροι εἰς 25,000. Σήμερον τὸ ἐναντίον, οἱ μὲν ἡμέτεροι ἀνέρχονται εἰς 100,000, οἱ δὲ ὀθωμανοὶ εἰς 45,000. Ἀνάλογον συνέβη ἐν ταῖς παρχίαις πόλεσι καὶ ἐν πολλαῖς τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἐλόκληρα δὲ χωρία κατοικούμενα ἄλλοτε ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Ὄθωμανῶν, κατοικοῦνται σήμερον μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, λαβόντα διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν εὐρείας διαστάσεις, εὐρίσκονται σχεδὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν, ἡ δὲ παιδεία τοσοῦτα διεδόθη παρ' αὐτοῖς ἐν τῇ τοπαρχίᾳ ταύτῃ, ὥστε καὶ τὸ ὀλιγόαικον χωρίον, ὅπερ περιέχει ἐκκλησίαν, καθίδρυσε περὶ αὐτὴν καὶ οἰονόηποτε προκαταρτικὸν σχολεῖον. Τοιμῶμεν νὰ εἴπωμεν λίαν ἐλευθέρως, ὅτι τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τοῦ μεγάλου τούτου νομοῦ ἐκπροσωπεῖ μόνον τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, διότι ἀριθμοῦνται ἐν αὐτῷ ἐν μέγα δημόσιον Γυμνάσιον, ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολή, ὀκτὼ μικρότερα Γυμνάσια, δημόσια καὶ ἰδιωτικά, ἑκκαίδεκα σχολαρχεῖα καὶ διακόσια περίπου προπαιδευτικὰ σχολεῖα (1).

(1) Ἐκτενεστέρας πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν τῷ νομῷ Ἀιδινίου ὁμογενῶν δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀρυσθῆ ἐκ τοῦ ἐπομένου ἔργου ἡμῶν: «Καταστατικαὶ πληροφορίες περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νομοῦ Ἀιδινίου», δημοσιευθεῖσαι ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς πρώτης συνόδου τοῦ Συεδρίου τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων. Ἐν Ἀθήναις, 1879, σ. 196—217.

Ἡ συνοπτικώτατη αὐτὴ ἀρήγησις τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ὑπὸ τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ ὁμογενῶν νομίζομεν ὅτι ὑποδεικνύει τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις γεγονότα σπουδαία, ἅτινα θὰ ἐπιδράσωσι μεγάλως ἐφ' ἡμῶν.

Ἐν τῷ ἐσχάτως συγκροτηθέντι Συνεδρίῳ τῶν Ἑλληνικῶν Συλλόγων ἐν Ἀθήναις ἐλήφθη ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψιν ὁ ἁσιατικὸς ἑλληνισμὸς, καὶ ἄμεσος συνέπεια τῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ λεχθέντων εἶναι ἡ ἴδρυσις τῆς ἐν Σμύρῃ συστάσεως ἤδη Ἑταιρίας πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἧς σκοπὸς ἐστὶ α) ἡ ἴδρυσις νηπιαγωγείων ἐν ταῖς τουρκοφώνοις κοινότησιν ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἢ ἡ συμμετοχὴ τῶν κοινοτήτων τούτων ἀποδεικνύεται ἀδύνατος. — β) ἡ ὑποστήριξις καὶ ἐπὶ τὰ κρείττω ἀνάπτυξις τῶν ἤδη ὑφισταμένων ἐκπαιδευτηρίων ἀμφοτέρων τῶν γενῶν. — γ) ἡ σύστασις ἀναλόγων ἐκπαιδευτηρίων ἐν ταῖς ἀπόροις κοινότησι. — δ) ἡ διάδοσις ὁμοιόμορφου διδασκαλίας κανονισμένης ἐκ τοῦ προγράμματος τῆς ἐν Σμύρῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ αὐτοῦ Παρθεναγωγείου τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς. — ε) ἡ ἐκδόσις ἢ προμήθεια διδακτικῶν καὶ ἄλλων κοινωφελῶν βιβλίων, προωρισμένων νὰ διανέμονται δωρεὰν τοῖς ἀπόροις τῶν μαθητῶν ἢ μαθητριῶν ἢ καὶ ὠρισμένη τάξει πολιτῶν. — ς) ὁ αἰτήσις τῶν οἰκείων κοινοτήτων διορισμὸς διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν κεκτημένων τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα. — ζ) ἡ σύστασις διδασκαλείου μὲν πρὸς μόρφωσιν καταλλήλων δημοδιδασκάλων, ἱερατικῆς δὲ σχολῆς κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἐν Χάλκῃ Κωνσταντινουπόλεως ἱερατικῆς σχολῆς πρὸς διάπλασιν κλήρου δυναμένου νὰ ὀρθοτομῇ ὡς οἶόν τε κάλλιον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. (1)

Ἡ ἐν λόγῳ Ἑταιρία προέβλεψε πάντα ὅσα δύνανται νὰ προαγάγῃσι, τοῦ χρόνου προϊόντος, τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὁμογενῶν μας. Πρὸς ἐκπλήρωσιν ὅμως τῶν πόθων αὐτῆς, αἰτινὲς εἰσι καὶ πόθοι παντὸς τοῦ πανελληνίου, ἐπίκειται ἡ ἀνάγκη ὅπως προσέλθωσιν αὐτῇ ἀρωγαὶ πολλοὶ τῶν πλουσίων ὁμογενῶν μας, καὶ μάλιστα οἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας οἰκοῦντες. Εὐχόμενοι λοιπὸν ὅπως οἱ σκοποὶ τῆς Ἑταιρίας λάβωσι ταχέως

(1) Βλ. Κανονισμὸν τῆς ἐν Σμύρῃ Ἑταιρίας πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. — Ἐν Σμύρῃ, 1880. σ. 1—2.

τὴν δεομένην ἐφαρμογὴν, προαγόμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ἀπὸ τοῦδε ὅτι ἅπαντες ἀνεξαιρέτως οἱ ὁμογενεῖς θὰ κατανοήσωσιν ὅτι, πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, εἶναι πλέον καιρὸς ἵνα φροντίσωσιν ἐν κύκλῳ εὐρυτέρῳ, ὅπως τὰ σχολεῖα καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς ἡμετέρας χώρας προαχθῶσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον βοηθούμενα πρὸ πάντων χρηματικῶς. Ἡ συνεχὴς καὶ μετὰ ζήλου θεραπεία τῆς παιδείας, ἢ ἀναμόρφωσις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς ψυχῆς, ἢ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀληθὴς φιλοπατρία, εἰσὶ τὰ μόνᾳ μέσα δι' ὧν πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα πάντοτε πρὸς ἐκπολιτισμὸν τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος θεωρήσας ἐν τῇ σμικρότητι αὐτοῦ, ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν δύναται νὰ συμβάλλῃ κατὰ τι εἰς τὸν πανταχόθεν τῆς ἡμετέρας χώρας ἐκδηλούμενον πνευματικὸν ἔργασμὸν διὰ τῆς ἐκδόσεως ἐιδικοῦ ὄργάνου, τολμᾷ νὰ προβῇ θαρραλέως εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος περιοδικοῦ, πεποιθὼς ὅτι πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ταῖς νήσοις φιλόμουσοι ὁμογενεῖς θὰ εὐαρεστηθῶσι νὰ λάβωσιν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν των. Σκοπὸς δὲ αὐτοῦ ἐστὶ ἐνὰ ἡἷμα κέντρον ποικίλων φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν γνώσεων, νὰ συγχομίσῃ ἀπὸ τῶν περιφημίστων εὐρωπαϊκῶν φύλλων καὶ νὰ μεταδίδῃ εἰς τὸ δημόσιον τὰς καλλίστας τεχνικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς σταχυολογίας, νὰ παρέχῃ εἰς τὰς οἰκογενεῖας ἀναγνώσματα περὶνὰ καὶ ὡφέλιμα, καὶ νὰ καταστῇ, τοῦ χρόνου προϊόντος, κοινὸν ἐντευκτῆριον τῶν περὶ τὰ γράμματα ἢ τὰς Μούσας ἀσχολουμένων ἐν τῇ Ἰωνίᾳ.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου

Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ

ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝ ΑΥΤΗ ΕΠΗΡΟΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

Μεταξύ πάντων τῶν ἐντεῦθεν τῆς Περσίας οἰκοῦντων λαῶν, οὐδεὶς ἐπέδωκε ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτοῦ ἐποχῆς τοσοῦτον εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξίν του, ὅσον ὁ λαὸς τῆς Ἀρμενίας. Τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἀνήκον εἰς τὴν ἀριανὴν φυλὴν, ἐκωρὶς ἤρξατο ν' ἀκολουθῆ τὸ παράδειγμα τῶν ἐκλεκτοτέρων μελῶν τῆς μεγάλης ταύτης φυλῆς, ἤτοι τῶν Ἰνδῶν, Περσῶν καὶ Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ πρὸς ἐκπολιτισμὸν ἐρσις αὐτοῦ ὑπῆρξε πάντοτε ὀλιγοχρόνιος, διότι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐμφανίσεώς του ὄν ὀλιγοπληθές, διηρημένον καὶ στενωχωρημένον ὑπὸ τῶν περιοικούντων ξένων ἐθνῶν, ἠμποδίζετο συνεχῶς εἰς τὴν ἐλευθέραν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐξάσκησιν. Τὰ πρῶτα δὲ στοιχεία τοῦ πολιτισμοῦ μετεφύτεύθησαν ἐν Ἀρμενίᾳ ἐκ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, εἰς δ' ἦν ὑποκειμένη ἡ χώρα αὕτη μέχρι τοῦ ἐβδόμου π. Χ. αἰῶνος. Ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα ταῦτα σημεϊτικὰ ὄντα καὶ ὀθνεῖα, οὕτως εἰπεῖν, εἰς λαὸν ἄριον ἐξηρανίσθησαν ἅμα τῇ ὑπὸ τῶν Περσῶν καταλύσει τοῦ κράτους τῶν Ἀσσυρίων. Ἐκτοτε ἤρξατο μεταφυτεύμενος ὁ περσικὸς πολιτισμὸς, ὅστις ἐστήριξε τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ εἰς τὰ δόγματα τοῦ Ζωροάστρου. Ἀλλ' αὐτὸς ἐξησθένεισε τὰ μέγιστα τὴν τε ἐθνικότητα καὶ τὴν εὐφυίαν τοῦ πνεύματος τῶν λαῶν αὐτῆς, διότι μεγάλη αὐτῶν μερὶς, καὶ μάλιστα οἱ πρὸς τὰ ὄρια τῆς Περσίας οἰκοῦντες Ἀρμένιοι, ἐκπερσιθεῖσα τότε, σχεδὸν ἐλησμόνησε τὴν καταγωγὴν τῆς, ἡ δὲ ἐπίλοιπος, οἱ πρὸς δυσμὰς δηλονότι οἰκοῦντες, ἐγκατελείφθη εἰς βαρβαρώδη κατάστασιν καὶ ὡς μόνον πολιτισμὸν ἀνεγνώριζε τὸν γεωργικὸν καὶ οἰκογενειακὸν ἐκεῖνον βίον, ὅστις στερεῖται πάσης πρὸς τὴν πρόδον τάσεως. Ἀφ' ἧς δ' ἐποχῆς κατελύθη καὶ τὸ περσικὸν κράτος ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐπομένως αἱ ἀρμενικαὶ χῶραι ἐκυβερνῶντο ὑπὸ Ἑλλήνων διοικητῶν, τότε πράγματι ἀνεφάνη ἐν τῇ ἀρμενικῇ λαῶ ἐκπαίδευσις ἐλευθέρως καὶ ἐρσις ἰθαγενῆς πρὸς πάντα τὰ καλά τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Διότι οἱ Ἕλληνες ἀναγνωρίσαντες ὅτι τὸ ἀρμενικὸν ἔθνος ἦτο στοιχεῖον ἐκπολιτιστικόν, παρεχώρησαν ἀμέσως τὰς πρὸς ἐξευγενισμὸν αὐτοῦ εὐκολίας, κυβερνῶντες τὴν χώραν οὐχὶ ὡς κατακτητῆται ἢ δεσπότες τυραννικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλ' ὡς μεταρρυθμισταὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ διαγοητικοῦ βίου τῶν λαῶν αὐτῆς. Πολλοὶ τῶν

Ἀρμενίων νέων ἐκπαίδευόμενοι εἰς τὰς τότε ἀκμαζούσας ἐν Ἑλλάδι σχολὰς, παρεσκευάζον ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐστὶαν πνευματικὴν καὶ κέντρον ἐκπολιτιστικῆς κοινωνίας, ἥτις συνίστατο κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξ ἐφήβων ἀμέσως χρησίμων εἰς τὸν διοικητικὸν καὶ δικηγορικὸν κλάδον τῆς διοικήσεως, εἶτα δὲ ἐξ ἀνδρῶν ἐνδιαφερομένων ὑπὲρ τοῦ ἐξευγενισμοῦ παντὸς τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ. Βάσις δὲ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ τοῦτου κέντρου ἦν ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἧς τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἐν Ἀρμενίᾳ λυσιστελέστατα καὶ προσδοφόρα, διότι διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων συνθησάνθη βραδύτερον ὁ ἀρμενικὸς λαὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἐνότητος, ἀνεγνώρισε τὸν σκοπὸν πρὸς ὃν ἰδρύνονται αἱ ἰθαγενεῖς κυβερνήσεις καὶ τὰ ἐκ τῆς παραγωγῆς ἰθαγενούς πολιτισμοῦ ἐξαχόμενα ἀποτελέσματα. Παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἔλειπε τότε ἴδιον ἀλφάβητον, δι' οὗ οἱ λόγοι αὐτῶν ἤθελον συντάσσει εἰς τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσῶν τὰ κατὰλληλα πρὸς τὸν λαὸν βιβλία. Μετεχειρίζοντο λοιπὸν ὡς τοιοῦτον τὸ ἀλφάβητον τὸ ἑλληνικόν, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἔργων αὐτῶν ἦτο γεγραμμένον καὶ εἰς γλῶσσαν ἑλληνικὴν. Τοῦτου δ' ἔνεκα κατήνησεν ὥστε ἡ παιδεία νὰ ἦναι διαδεδομένη μόνον εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνίαν τῆς Ἀρμενίας, ἧς οἱ συγγραφεῖς τοσοῦτον ἑλληνισταὶ ἦσαν, ὥστε δὲν διεκρίνοντο ὡς μέλη ξένα τῆς καθόλου ἑλληνικῆς φυλῆς, διότι ἐξελληνίζοντες τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ γράφοντες τὰ ἔργα τῶν εἰς ὕψος ἑλληνοπρεπέστατον, ἐδημοσίευσεν αὐτὰ ὡς προϊόντα αὐτοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τοσοῦτον ἰσχυρὰ ὑπῆρχε τότε ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὃν μετεφύτευσε ἐν Ἀρμενίᾳ ἡ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων γενομένη κατάλυσις τοῦ περσικοῦ κράτους!

Ἐπὶ ἐξ περιῖπου αἰῶνας ὁ φιλολογικὸς βίος τῶν Ἀρμενίων εἶχε χαρακτῆρα ὅλως ἑλληνικόν. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι εἰς ἕκαστον ἀρχαῖον ἔθνος, ὅπερ δὲν πύτύχησε νὰ ζῆ εἰς χῶραν ἀκίνδυνον, ἡ θεῖα Πρόνοια εἶχε προσδιωρισμένην τινὰ ἐποχὴν, καθ' ἣν προώρισεν νὰ ἐνεργήσῃ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μελῶν αὐτοῦ διὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ τοῦτου τοῦ λαοῦ. Εἰς τοιαύτην ὅμως περίπτωσιν εἶναι παρατηρημένον ὅτι προηγουμένως ἦταν ἀναγκαῖα ἡ βοήθεια ἐπιρροῆς ξένου πολιτισμοῦ, ἵνα ὠθήσῃ τὸ ἔθνος τοῦτο πρὸς τὸ προωρισμένον ἐθνικὸν ἔργον, διότι διὰ τοῦ ξένου πολιτισμοῦ, προερχομένου μάλιστα καὶ ἐκ μεγάλου λαοῦ ἀρίου, οἴου τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐγκαταλείπεται ἡ ἀρκούσα ζύμη, δι' ἧς ἐξεστὶ μετὰ χρονικόν τι διάστημα νὰ παραχθῆ ἐν τῇ λαῶ ταύτῃ πνευματικὸς βίος ἐθνικός, ἐνεργῶν διὰ γλώσσης ἐθνικῆς καὶ γραφομένης δι' ἀλφάβητου ἐκπροσωποῦντος πάντας αὐτῆς τοὺς φθόγγους. Ἔπεται δ' ἐντεῦθεν ὅτι καὶ ἡ κυρίως φιλολογία ἐκάστου ἔθνους ἄρχεται ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὑπάρξει παρ' αὐτῷ εἰς χρῆσιν ἴδιον ἀλφάβητον, δι' οὗ νὰ ἐκθέτῃ τὸν ἱστορικὸν καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ βίον καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ συμβῆλλον εἰς τὸν βαθμιαῖον αὐτοῦ πολιτισμὸν.

Τὸ ἀρμενικὸν ἀλφάβητον ἐσχηματίσθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰ-
ῶνος τῆς ἡμετέρας χρονολογίας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς λοιπὸν ταύτης ἀρχεται
καὶ ἡ κυρίως φιλολογία τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ. Τότε συνελέγησαν αἱ ἀναμνή-
σεις τῆς ἀρχαιότητος αὐτοῦ, τότε κατὰ πρῶτον ἐγράφησαν εἰς γλῶσσαν ἔ-
θνικὴν τὰ διανοητικὰ προϊόντα τῶν λογίων αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τέλος ἐκτοτε
ἤρξατο νὰ διαδίδηται ἐν Ἀρμενίᾳ ἡ γενικὴ ἐκπαίδευσις τῶν λαῶν αὐτῆς.

Ἐν τῇ παρούσῃ διατριβῇ προσπαθοῦμεν νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὸν πνευματι-
κὸν βίον τῶν Ἀρμενίων ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῶν ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐ-
φευρέσεως τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφάβητου, νὰ ἐξετάσωμεν τὰς πρὸς ἀνάπτυξιν
τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐνεργείας κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, καὶ ἐπὶ τέλος
νὰ καταστήσωμεν φανερὸν τοῖς ἡμετέροις λογίοις ὅτι εἰς τὰ σύνορα τοῦ
ἑλληνισμοῦ ὑπάρχει πολυπληθὴς λαός, ὅστις εἰς πολλὰς περιστάσεις συνέ-
δισε τὰς τύχας αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν, καὶ ἐπομένως εἶναι ἄξιός τῆς ἡμετέρας
προσοχῆς καὶ μελέτης, ἥδη μάλιστα ὁπότε διὰ τῆς προνοίας τῶν εὐρωπα-
ικῶν δυνάμεων κέκληται νὰ λάβῃ τὴν δέουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν χριστια-
νικῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὅσον δὲ νέα καὶ ἄν φαίνηται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ
γραμματολογία τῶν Ἀρμενίων, θέλει ἀποδειχθῆ ὅτι ὁ συγγενὴς ἡμῖν οὗτος
λαός, ἕνεκα τῶν ἐκπολιτιστικῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, καὶ πρὸ τοῦ πέμπτου
αἰῶνος τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας, ἔδειξεν ἀρκούντα μαρτύρια διανοητι-
κῆς ζωῆς, ἔστω καὶ διακεκομμένης ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, περιωρισμένης ἐν
κύκλῳ στενῷ καὶ περιβεβλημένης ξένῳ ἐνδύματι.

A.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΛΕΙΨΑΝΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΚΗΣ

ΠΟΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.

Τὸ φιλολογικὸν πνεῦμα πάντων τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀρχεται δι'
ἐποποιίας ἢ δι' ἁσμάτων δημοτικῶν ἢ ἰνδικῆ φιλολογία ἀρχεται ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς τῆς συντάξεως τῆς Ραμαυᾶνης καὶ Μαχαβαράτας, ἡ ἀσσοριακὴ διὰ
τῆς ὑπὸ G. Smith νεωστὶ ἀνακαλυφθείσης περὶ τοῦ κατακλισμοῦ ἐποποιί-
ας, ἡ ἑβραϊκὴ διὰ τῆς Γενέσεως τοῦ Μωϋσέως καὶ ἡ ἑλληνικὴ διὰ τῶν ἁ-
μιμῆτων ἐπῶν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας. Πολλὰ ὅμως ἔθνη ἀπώλεσαν διὰ
παντὸς τὰς ἀρχαιοτάτας αὐτῶν ἐθνικὰς ἐποποιίας, καὶ μόνον διασωθέντα
τινὰ τεμάχια μαρτυροῦσι περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐθνῶν τούτων ὑπάγεται καὶ τὸ ἀρμενικόν, οὗτινος ὁ
λαός ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς διῆγεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βίον πολε-
μικὸν ἕνεκα τῆς μετὰ τῶν περιοίκων ἐχθρικῆς αὐτοῦ θέσεως, καὶ ἐπομέ-
νως εἶναι βεβαιότατον ὅτι ἐπὶ τῶν ὁρίων μεταξὺ συνελύσεων ἐξῴμνει τοῦ

ἀγῶνας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν ἡγεμόνων αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀρ-
μενικῶν ἁσμάτων ἐλάχιστα λείψανα διεσώθησαν παρὰ τισὶ συγγραφεῦσι
τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας. Εἰκάζεται δὲ ὅτι πάντα ταῦτα ἀνήκουσι εἰς
μεγάλην τινὰ ἐποποιάν, ἣτις ἠύξανε πλουτιζομένη διὰ ποιημάτων εἰς δι-
αφόρους ἡγεμόνας κατὰ χρονικὰς περιόδους. Ἔστι δ' ἡμῖν πάντῃ ἀδύνατον
νὰ μάθωμεν εἴαν ποτε τὰ ἄσματα ταῦτα ἐγράφησαν εἰς ἰδιαιτέραν βίβλον
πρὸ τοῦ πέμπτου ἡμῶν αἰῶνος. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι πάντα τὰ διασω-
θέντα τεμάχια ἀναφέρονται ἐκ παραδόσεως, καὶ ἐπομένως εἶναι πιθανόν ὅτι,
ὡς εὐρίσκονται, δὲν ἐλπροσωποῦσι τελείως τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς ἐπο-
χῆς καθ' ἣν συντάχθησαν. Φαίνεται δὲ ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ἄσματα διεσώ-
ζοντο ἐκ παραδόσεως καὶ κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα τῆς ἡμετέρας χρονο-
λογίας, διότι ὁ τότε Ἀρμένιος φιλόλογος καὶ διοικητὴς τῆς Μεσοποταμίας
Γρηγόριος ὁ Μάγιστρος ἐν τινι ἀνεκδότῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἀναφέρει μίαν
στροφὴν ἀρχαίου τινὸς δημοτικοῦ ποιήματος, ἀδομένου εἰσέτι ἐπὶ τῆς ἐπο-
χῆς του (1). Τὰ περισσώτερα δὲ λείψανα τῆς ἀρχαιοτάτης ποιήσεως τῶν
Ἀρμενίων διεσώθησαν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Μωϋσέως τοῦ Χωρηνικοῦ, ἀκμά-
ζοντος κατὰ τὸν πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα (2). Ἀναφέρονται δὲ ἅπαντα εἰς
διαφόρους τῆς χώρας ἡγεμόνας. Τὸ ἀρχαιότερον δὲ πάντων εἶναι τοῦ ἔκτου
π. Χ. αἰῶνος, ἀναφερόμενον εἰς τὸν βίον Τιγράνου Α', ἐκ τούτου δὲ ὁ Χω-
ρηνικὸς μεταφέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐξαιρετὸν τεμάχιον, καὶ προσθέτει
ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἐτι, «ὡς ἐπληροφόρηθη», διετήρησαν
μετὰ πάθους οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Κογτέν (3).

Ἀναγκαῖον δὲ ἤθελεν εἶσθαι ὅπως παρατεθῶσιν ἐνταῦθα πάντα τὰ ἐν
λόγῳ λείψανα τῆς ἀρμενικῆς ποιήσεως ὡς δείγμα τῆς ἀρχαιοτάτης Μού-
σης τοῦ ἀρμενικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα δὲν δύνανται νὰ παρέξωσι
τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις τὴν δέουσαν εὐχαρίστησιν ἄνευ μακρᾶς καὶ λε-
πτολόγου ἀναλύσεως, ἐπιφυλαττόμεθα νὰ πράξωμεν αὐτὸ εἰς τὴν ἡμετέ-
ραν Ἀνθολογίαν τῆς κλασικῆς ἀρμενικῆς φιλολογίας,

(1) Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἐγνωστοποίησε τὸ πρῶτον ὁ V. Langlois
ἐν Collection des historiens de l'Arménie I, σ. X. Ἀνάλυσιν δὲ τῶν
ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Μαγίστρου ἐδημοσίευσεν ὁ αὐτὸς βραδύτερον, ἐν
ἣ μεταφέρει ὀλόκληρον τὴν στροφὴν ταύτην. Βλ. V. Langlois, Mémoire
sur la vie et les écrits du prince Grégoire Magistros ἐν Journal Asia-
tique, 1869, σ. 58, ἀρθ. ἐπιστ. 48.

(2) Βλ. Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Վերսալի,
1827, σελ. 409, 426, 264—65, 282—83, 297.

(3) Βλ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 124.

ἢν προτιθέμεθα νὰ ἐκδώσωμεν χάριν τῶν δημογενῶν σπουδαστῶν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν.

Τὰ ἐλάχιστα ταῦτα λείψανα τῆς ἀρμενικῆς ποιήσεως ἔδωκαν ὄψην εἰς τινὰς τῶν ἐπιστημοτέρων Ἀρμενίων φιλολόγων τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ὅπως ἐξετασθῶσιν ὑπὸ φιλολογικῆν καὶ ἱστορικῆν ἐποψίν. Ὁ Ἐμὴν ἐν Μόσχα (1), ὁ Κατερτζιάν ἐν Βιέννῃ (2) καὶ ὁ Καρεκιάν ἐν Βενετίᾳ (3) ἠσχολήθησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν φιλολογίας. Ἀλλ' ἐξετάζοντες τὰς θεωρίας αὐτῶν ὑπὸ τὴν πραγματικὴν τοῦ ζητήματος ἐποψίν, ἀνευρίσκομεν ὅτι αἱ παρατηρήσεις αὐτῶν περὶ τῆς τεχνικῆς διαίρεσεως τῆς ἐπὶ ὑποθέσει ὑπαρχούσης ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ μεγάλῃ ἀρμενικῆς ἐποποιίας ἐκτείνονται ὑπὲρ τὸ δέον. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, γίνεται ἡμῖν φανερόν ὅτι πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου ὑπῆρχε παρὰ τῶ ἀρμενικῶ λαῷ Μοῦσα ποιητικῆ, ἀλλ' ἡ ποίησις αὐτοῦ ἦν ὅλως δημοδῆς, δὲν ἐσκόπευε νὰ δεῖξῃ εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεὰς τὴν διανοητικὴν θέσιν τοῦ λαοῦ, ἡ ποίησις αὕτη ὁμοιάζε σχεδὸν πρὸς τὰς μεταϊωνικὰς ἐκείνας ρίμας, αἵτινες ἐγεννῶντο πρὸς ἐξύμνησιν ἡγεμόνων ἐνδόξως βασιλευόντων διὰ νὰ λησμονηθῶσιν ἅμα τῇ ἐξαλείψει τοῦ ὑμνουμένου προσώπου. Ἐξ αὐτῶν ἐλείπεν ἡ ἐκτραγῶδισις τοῦ ἐθνικοῦ βίου, τὸ αἶσθημα τῆς καρδίας, τοῦ ἔρωτος, καὶ τούτου ἕνεκα οὐδέποτε ἐγεννήθη ἐν τῇ ἀρμενικῇ φιλολογίᾳ δράμα, τραγωδία, κωμωδία, μελοποιία καὶ ἐπὶ τέλους θέατρον.

Ἡ παρατήρησις αὕτη μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἀρχαῖος ἀρμενικὸς λαός, ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ θέσεως, διήγε βίον ὅλως ὕλικόν. Ἀλλὰ βραδύτερον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος, ὅποτε ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐσάρωνεν ἐν Ἀσίᾳ τοὺς ρύπους τοῦ βαρβαρισμοῦ καὶ εἰσῆγε τὸν ἐξευγενισμὸν τῶν λαῶν αὐτῆς, τότε καὶ ἡ διανοητικὴ κατάστασις τῶν Ἀρμενίων, ἀλλάξασα φάσιν, μετεβλήθη διὰ μιᾶς καὶ ἤρξατο νὰ προστομαζῆται ὅπως παραγάγη, τοῦ καιροῦ προτόντος, φιλολογίαν ἐθνικὴν. Πρωτόλειον τῆς τοιαύτης πνευματικῆς κινήσεως ὑπῆρξεν ἡ ἱστοριογραφία. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀγνοίας τοῦ ἀρχαιοτέρου ἐθνικοῦ βίου οἱ τότε Ἀρμένιοι λόγιοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ θέσωσι τὰς βάσεις τῆς ἱστορίας αὐτῶν· συνῆθροισαν γεγονότα, ἱστορικὰς εἰδήσεις, ἐξεπένησαν μονογραφίας, ἀλλ' οὐδέποτε παρήξαν αὐτο-

1) *Էմին, վերջին հայտնաբերված Մոսկույի, Մոսկույի, 1850.*

2) *Գաթերձյան, Հայոց մտավորականության Պատմություն, 1854, ց. 21—54.*

3) *Պարեկյանի հայերեն գրքերի մասին, 1865, ց. 45—61.*

τελές τι ἔργον περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς χώρας αὐτῶν καὶ τῶν κατοικοῦντων αὐτὴν λαῶν. Ὑπῆρξαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπαθεῖς ὑπομνηματογράφοι μεμονωμένων γεγονότων συγχρόνων ἢ ὀλίγων προγενεστέρων.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἡ ἀρμενικὴ ἱστοριογραφία εἶναι συλλογὴ γεγονότων χρονολογικῶς κατατεταγμένων, ἡ κριτικὴ οὐδέποτε εἰσεχώρησεν ἐν αὐτῇ. Πρῶτος Μωῦσῆς ὁ Χωρηνικὸς δύναται νὰ λαβῇ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἱστορικοῦ, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, διότι τὸ ἔργον του βασίζεται εἰς μύθους, οὐδεμίαν ἢ ἐλάχιστην ἔχοντις σχέσιν πρὸς τὴν ἐθνογραφίαν καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τῶν Ἀρμενίων.

Κατὰ τοὺς ἀρμενίους φιλόλογους ἡ ἱστοριογραφία αὐτῶν ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος, ἐυστηματοποιήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου τῆς ἡμετέρας χρονολογίας διὰ τοῦ Μωῦσέως Χωρηνικοῦ. Ἡ ἐπιστήμη ὅμως ἀποδεικνύει τούτο ὅλως λελανθασμένον· αὕτη ἀναβιβάζει τὰς ἀρχὰς τῆς ἀρμενικῆς ἱστοριογραφίας εἰς ἐποχὴν ἀπωτάτην, ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ Ἀρμενία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰς ἡγεμονίας ὑποκειμένας εἰς ταραχώδη πάντοτε κατάστασιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων. Τότε ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν ἱστορία δὲν ἐγράφετο μεθοδικῶς, ὡς ἐν τοῖς μεταγενεστέραις χρόνοις. Ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν ναῶν, ἐπὶ τῶν βράχων, ἐπὶ τῶν πετρῶν καὶ ἐπὶ σπηλαίων ἐξετίθεντο τὰ χρονικὰ αὐτῆς, αἱ πράξεις τῶν ἡγεμόνων τῆς καὶ οἱ πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους πόλεμοι τῶν λαῶν αὐτῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι σήμερον ἀνακαλυφθεισῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν ὑπερβαίνει τὴν ἑκατοντάδα 1), ἅπασαι δὲ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς ταύτης τῆς χώρας. Οὐδέποτε γραφήσεται πλήρης καὶ κριτικὴ μάλιστα ἱστορία τῆς Ἀρμενίας ἄνευ τῆς συμβολῆς τῶν ἐπιγραφῶν τούτων. Τὰ ἔργα τῶν νεωτέρων ἀρμενίων ἱστορικῶν, καὶ μάλιστα τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς ἱστορίας τοῦ Χωρηνικοῦ θεωροῦνται μὴδὲν ἀπέναντι τῶν ἐν αὐταῖς περιεχομένων ἐπισήμων πληροφοριῶν. Οἱ μῦθοι, αἱ ἀνυπόστατοι παραδόσεις καὶ αἱ ἀνακριβεῖς χρονολογίαι, ὧν γέμει τὸ ἔργον τοῦ Χωρηνικοῦ, καθιστῶσιν αὐτὸ

1) *Dorow, die Assyrische Keilinschrift. Wiesbaden, 1820.—F. E. Schultz, Mémoire sur le lac de Van et ses environs en Journal asiatique, 1840, 29.52.—Muehlbach en Monatsbericht ueber die Verhand. der Gesel. fuer Erdkunde in Berlin, 1840, ց. 70.—H. Layard, Inscriptions in the cuneiform character. London, 1851, πίν. 74.—Պարեկյանի, Տեղագրությունը և փոքր և մեծ Հայոց և Կենտրոնը, 1864, ց. 256, 260, 262, 278.—Ս. Մամադամովն en Մոսկույի օրաթերթի օրաթերթում, 1869, ց. 138, էր. 1870, ց. 175 և 248.—A. Mordmann en Zeitschrift der deutschen Morgenl. Gesellschaft, 16մ. XIII.—De Robert en Bollet. della Societa geogr. ital. 1870.*

Καίτοι ἀβροτάτη τὴν ἡλικίαν, διότι μόλις εἶχεν ὀρφανθῆ δεκαπέντε ἀνοίξεων βόδα, εἶχε καὶ αὐτὴ τοσοῦτον ἐργασθῆ ὑπὲρ τῶν τέκνων τῆς, ὡς ὑπερφηναυομένη ἐκάλει τοὺς χωρικοὺς, ὥστε ἀξίως κατεῖχε τὸ ὄνομα, ὁποῦ οὕτως ἐπεδίωξεν ἡ μικρὰ μας μήτηρ.

Διέχεε περὶ αὐτὴν ἀρώματα θεία, μολπὰς ἐναρμονίους, οὐρανίους ἀκτινάς.

Τῶν ἀγγέλων τὰ τάγματα τῇ εἶχον δαρήσει μετὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἀθάνατα τῆς ἀρετῆς μύρα, τὴν ἀγάπην, τὴν ἀφοσίωσιν, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν χάριν, τὴν παρηγορίαν καὶ τὴν γενναϊότητα.

Καὶ ἦτο τόσον ὠραία!

Ἀνάστημα ὑψηλὸν καὶ λεπτόν, ὕφος ἡγεμονίδος συγκιρνώμενον μετὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ ὡς κάλυξ βόδου στόματός τῆς, ὀφθαλμοὶ μεγάλοι μελανοὶ ἔμπλεοι τσαούτης ἀγνότητος, ὥστε νὰ ἐπιφέρουν εἰς τὸν ἀτενιζόμενον δάκρυα, κόμη τοῦ αὐτοῦ χρώματος μακρὰ ὡς μανδύας βασιλείας, ἐπι-δερμὶς χιονώδης, τὸ πᾶν τέλος ἦτο ἐν αὐτῇ τοσοῦτο τέλειον, ὥστε ὡς εἶχεν εἰπεῖ αὐτὸς ὁ Δοῦξ τῆς Κρήτης Ἀνδρέας Ζένος ὅτε τὴν εἶδε πρὸ ἐξαμήνου εἰς Χάνδακα, οὐδεμίαν γυνὴ θὰ ἠδύνατο νὰ καταστείλῃ πρὸ αὐτῆς ζηλοτυπίας νυγμὸν.

Ἄλλὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦτον τὸν ἤκουσεν ἐκ τοῦ πατρικοῦ στόματος ὁ υἱὸς τοῦ Δοῦκὸς μόλις ἀφίχθεις εἰς Ἐνετία.

Μόλις τὴν εἶδε τὸ αἷμά του ἀνέβη εἰς τὴν κεφαλὴν του, καὶ ὠρκίσθη εἰς τοὺς φίλους του ὅτι πρὸ τῆς παρελεύσεως ὀκτὼ ἡμερῶν, ἡ Εἰρήνη θὰ ἐπιπτεν εἰς τὰ δίκτυά του.

Ἄστειον! ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι. Ἡ κόρη τοῦ Μελισσινοῦ;

Ἡ φιλαυτία του πρόσεβληθη, ἄλλως τε τσαούτας εἶχεν ἐν Ἐνετίᾳ ὑψηλὰς κατακτήσεις ὁ νεανίσκος ἐκεῖνος, ὥστε ἐπέμενε μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς εἰς γάμον αἰτήσεως.

Ἰζέτευσε τὸν πατέρα του.

Τὸ πρῶτον ὁ Δοῦξ συνέσπαζε τὰς ὄφρεις, ἀλλ' εἶτα ἰδὼν ἐν τῷ συναιεσίῳ ἐκείνῳ μέγα πολιτικὸν συμφέρον, καὶ εὖνοιαν εὐελπιζόμενος μεγάλην ἐκ τῆς Μητροπόλεως, ἀπεράσισε καὶ ἀνεδέχθη αὐτὸς τὴν αἰτήσιν τῆς χειρὸς τῆς.

Καὶ πράγματι ἦτο μέγα συμφέρον καὶ δι' αὐτὸν ὡς Ἀρμοστὴν καὶ διὰ τὴν Ἐνετίαν ἔτι.

Διότι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς του θὰ ἐστέλλοντο τότε συνεχῶς εἰς τὴν μεγάλην ταύτην ἀποικίαν, σημαιοφόροι τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἡ δὲ πρωτεύουσα νέους θὰ προσέθετε κρίκους εἰς τὰς ἀλύσσους τῆς ἀτυχοῦς Κρήτης.

Ἄλλως τε ἡ Εἰρήνη ἀνῆκεν εἰς ἓνα τῶν μεγαλητέρων τῆς νήσου οἴκων,

καὶ ἡ συγγένεια ἦτο κολακευτικὴ, διότι τὸ αἷμα τῶν Μελισσινοῦ ἦτο ποτὲ αἷμα ἀτοκρατόρων καὶ ἤδη ἔτι, ἐγνώριζεν ὅποιαν ἐκέκτητο ἰσχὺν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν.

Ἰδεύσε λοιπὸν μετὰ μεγάλῃς ἀκολουθίας ἵπποτῶν πρὸς τὸν πύργον τοῦ Μελισσινοῦ. Ἄλλ' οὗτος χωρὶς νὰ ἐκπληχθῆ ἐκ τῆς τσαούτης παρτάξεως καὶ τιμῆς, τὸν ὑπεδέχθη ψυχρῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς, καὶ ὅτε ἔμαθε τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς του, μετὰ τῶν πολιτικῶν του λόγων δολίως ἀνεστραμμένων, ἀπεσύρθη προφέρων λόγου φιλοφροσύνης, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν θυγατέρα του.

Τότε ὁ ἐξῆς διάλογος ἐγένετο μετὰ τοῦ Μελισσινοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς του

— Εἰρήνη, κόρη μου, ὁ Δοῦξ τῆς Κρήτης ζητεῖ τὴν χειρά σου διὰ τὸν υἱὸν του· ἡ πρότασις αὕτη πιθανὸν νὰ ἤχῃ καλῶς εἰς τὰ ὠτά σου... οὐδὲν δύναμαι νὰ σοὶ εἶπω... εἶσαι ὀρφανὴ μητρός καὶ ἡ θέλησίς σου ἔσεται ἡ θέλησίς μου...

— Πατέρα μου, ἀπεκρίθη ἐκείνη, οὐδέποτε τὸ αἷμά μου θὰ ἐνωθῆ μετὰ τὸ αἷμα τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πάππου μου!

Ὁ πατὴρ ἐνηγκαλίσθη καὶ ἠσπάσθη τὴν θυγατέρα του, ἐσκέφθησαν καὶ ὠμίλησαν ἐπὶ μικρὸν.....

Εἶτα ἡ Εἰρήνη ἐρειδομένη εἰς τὸν βραχίονα τοῦ πατρός τῆς εἰσῆλθε, εἰς τὴν πλουσίαν τῆς ὑποδοχῆς αἵθουσας, ἐν ᾗ ὁ Δοῦξ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του περιέμενον.

Ἐπροχώρησε, καί, διὰ φωνῆς ἐπισήμου ἀλλὰ μεμιγμένης πικρίας, εἶπε πρὸς αὐτόν.

Μεγαλητέρα τιμὴ δὲν ὑπάρχει διὰ μίαν κόρην ὡς ἐμέ, ἢ τὸ νὰ γίνω σύζυγος ἐνὸς Ζένου.

Ἄλλὰ... συγχωρήσατέ μοι νὰ προσθέσω ὅτι εἶμαι μεμνηστευμένη.

Ὁ Δοῦξ ὠχρίασε χωρὶς νὰ δυνθῆ νὰ καταστείλῃ κίνημα ὀργῆς, ἀλλὰ κρύπτων τὸ μίσος του ὑπὸ ἐθιμοτυπικὰς φιλοφρονήσεις, ἀπεχώρησεν ὀρκιζόμενος νὰ ἐκδικήσῃ τὴν πρόσεβλησάν ὑπερηφάνειάν του.

Τὴν ἐπικύριον ὅλη ἡ Κρήτη ἐμάνθανε χειροκροτοῦσα ὅτι ἡ Εἰρήνη Μελισσινοῦ ἀπορρίψασα τὴν χεῖρα τοῦ υἱοῦ τοῦ Δοῦκὸς εἶχε μνηστευθῆ τὸν Γαβριὴλ Σκορδύλλην Πατέρα.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ κάτοικοι τοῦ πύργου.

B

Ἦτον ἑσπέρα.

Πρὸ ὀλίγου ὁ ἥλιος εἶχε δύσει, ἡ δὲ Σελήνη ἀνέτειλε πόσον ὠραία ὥστε οἱ ἀστέρες ὠχρόων φθονοῦντες τῆς νυκτὸς τὴν βασιλεύσαν.

Λεπτὴ αὖρα θωπεύουσα τὰ ἄνθη ἐλάμβανε τὰ μυρὰ των ἵνα τὰ φέρη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ πύργου ἱσταμένην φιλαρέσκως σκιάδα, ἐν ἣ ἐκάθηντο ἡ Εἰρήνη καὶ ὁ πατὴρ τῆς.

Ἀμφοτέρων τὰ πρόσωπα ἐδήλουν ἀνησυχίαν ταράττουσαν αὐτοῦς· κάποτε δὲ ἐλαφρὰ τῆς παρθένου κινήσις διέκοπτε τὴν βασιλεύουσαν σιγὴν· ἐφαίνετο περιμένουσα τέλος ὡς συνεχίζουσα γὰς σκέψεις τῆς εἶπεν.

— Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἀργεὶ πολὺ ὁ Γαβριήλ.

— Τίς οἶδεν; ἴσως μικρὰ τῆς αἰτίας τὸν ἐκράτησε, ἀπήντησεν ὁ πατήρ.

— Μικρὰ αἰτία πατέρα; καὶ δὲν θὰ ἤρχετο διὰ μικρὰν αἰτίαν; Μοὶ εἶχεν εἰπῆ ὅτι θὰ ἦναι ἐδῶ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, καὶ ἔμως παρήλας τόση ὥρα! διατὶ ἄρα γε; Ἡ Σελήνη ἀνέτειλεν ἤδη... καὶ εἶναι νύξ· οὐδέποτε ἤρχησε τόσον! πάντοτε ὅταν δὴ ὁ ἥλιος ἀνατέλλει δι' ἐμὲ ὁ Γαβριήλ.

Ὁ Πατήρ δὲν ἀπάντησε καὶ σιγὴ ἠκολούθησε μικρά.

Ἄφνης καλπασμός ἠκούσθη.

— Ὁ Γαβριήλ! ἐφώνησεν μιᾶ φωνῇ, καὶ ἐξῆλθον ταχέως εἰς τὸν κῆπον.

Ὁ μέλας ἀραβικὸς ἵππος τοῦ Γαβριήλ ἐφάνη κάθιδρως καὶ ἐν ἀταξίᾳ σκευῆς, ἀλλ' ἄνευ ἀναβάτου.

Ἡ Εἰρήνη ἔορξε κραυγὴν, ὁ δὲ Μελισσινὸς εἶπεν.

— Πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὸν Γαβριήλ.

Καὶ ἐνῶ διψυθύνετο πρὸς τὸν πύργον διὰ νὰ παραλάβῃ μετ' αὐτοῦ ὑπηρετάς, ἡ Εἰρήνη ἀνέκραξε.

— Πατέρα ἰδοὺ ὁ Γαβριήλ.

Ὁ Μελισσινὸς ἐστράφη καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρά του εἰς τὸν ἐκ καμπῆς τινὸς τοῦ κήπου ἐμφανισθέντα λέγων αὐτῷ.

— Καλῶς ἦλθες τέλος τέκνον μου.

— Ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν, ἀπάντησεν ὁ Γαβριήλ, ἀσπαζόμενος τὴν χεῖρα τοῦ πατρὸς τῆς μνηστῆς του· εἶτα ἀποτεινόμενος τῇ Εἰρήνῃ ἀφ' ἔθλιψεν ἐγκαρδίως τὴν μικρὰν χεῖρά τῆς εἶπεν.

— Σὰς ἐφόβισεν ὁ ἵππος μου; Συγχωρήσατέ με· ἐγὼ πταίω εἶναι ἡ τρίτη φορά καθ' ἣν τὸν ἵππεύω, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἔτι ἡμιάγριος μὲ ἔοριψε χαμαί. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ σκεφθεὶς ὅτι ἂν ἤρχετο ὁ ἵππος μόνος, θὰ ἐνομίζατε ὅτι ἐπαθα ἔστρεξα ὅσον ἡδυνάμην... καὶ βλέπετε ἐφθασα σχεδὸν μετ' αὐτοῦ.

— Ἀλλ' ἔμως ἤρχησας, εἶπεν ὁ Μελισσινός.

— Καὶ εἶσαι αἱματωμένος, προσέθεσεν ἡ Εἰρήνη ὑφούσα τὴν μεταξὺ τὴν περιχειρίδα του καὶ δειξάσα οὕτως εἰς τὸν πατέρα τῆς μικρᾶν πληγὴν, ἣν ὁ Γαβριήλ ἔφερεν εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα.

— Ἄ! δὲν εἶναι τίποτε, ἀμυγὴ σγαδόν... εἶναι μία μικρὰ ἱστορία τὴν ὁποῖαν θὰ σὰς διηγηθῶ μετὰ τὸ δεῖπνον, εἶπεν ὁ Γαβριήλ.

Εἶτα πλησιάζας εἰς μικρὰν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου κρήνην, ἐκεῖ πρὸν εἰς ρισκομένην, ἐξέτεινε τὴν χεῖρά του ὑπὸ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ.

Ἡ Εἰρήνη ἐπλυνε τὴν πληγὴν καὶ ἐπιθέσασα φύλλον πλατῶ ἐπὶ αὐτῆς, τὴν περιτόλλιξε διὰ πολυτίμου μανδυλίου, ὅπερ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ χιωνώδους λαίμου τῆς.

— Πονεῖς, Γαβριήλ μου· τῷ ἐψιθύρισε. Σὲ βλέπω πάχοντα... τί ἔχεις;... ἔστρεξες πολὺ; πῶς ἐπληρώθη; εἰπέ μοι λοιπόν;...

— Σὲ ἀγαπῶ, ἀπάντησεν ὁ Γαβριήλ.

— Τὸ γνωρίζω, διότι ἡ καρδία μου μοὶ τὸ λέγει. Πόσον εὐτυχεὶς εἴμεθα, ὦ Γαβριήλ, οὕτως ἀγαπώμενοι! Ὑπάγωμεν νὰ δειπνήσωμεν. Εἶμαι περὶ ἔργου· ἀκούσσε τὴν μικρὰν ἱστορίαν, ἣτις τασούτον ἐβράδυνε τὴν ἀφίξιν σου.

— Ὁ πατήρ μας βαίνει πρὸς τὸν πύργον· ἀλλὰ στήθε ὀλίγον, Εἰρήνη· εἰπέ μοι πάλιν ὅτι με ἀγαπᾷς, ἡ μάλλον... ἢ μὴ με ἀγαπᾷς! Σοὶ εἶπον καὶ ἄλλοτε ὅ,τι μοὶ προσέειπε περίφημος μάντις ἐν Γαλλίᾳ. Πέπραται νὰ πληρώσω ποτήριον εὐτυχίας, καὶ πρὶν τὸ πῖω νὰ ἀποθάνω.

— Ἢ ἄφες τὰ κακὰ ταῦτα προαισθήματα, καλέ μου Γαβριήλ. Μὴ δὲν πίνωμεν πρὸ ἐξαμήνου οὐχὶ ἐκ ποτηρίου ἀλλ' ἐξ ὠκεανοῦ τὴν εὐτυχίαν; Οἱ μάντις μαντεύουν δι' ἐν δουκάτον, καὶ ἀγνοῶ διατὶ δὲν προλέγουσιν πάντοτε εὐτυχίαν, ἀφοῦ πάντοτε πληρώνονται. Ἄλλως τε, σὺ ὁ τασούτον παιπεδευμένος, ὅστις ἀνέγκως τασαῦτα καὶ περιγηθῆς τόσον κόσμον, σὺ πιστεύεις τοῖς μάντις; Μίαν μόνην ἔχομεν μεγάλην πληγὴν, τῆς πατρίδος μας τὴν δουλείαν, ἀλλ' ἀφοῦ ἀδυνατοῦμεν νὰ τὴν θεραπεύσωμεν ἄς πονοῦμεν χωρὶς νὰ κλαίωμεν. Ἄφες αὐτὰ, Γαβριήλ, δὲν σὲ ἀρκεῖ ὁ ἔρωσ μου;...

Οὗτος δέ, καίτοι εἶχε συνοφρωθῆ εἰς τὰς προτελευταίας τῆς λέξεις, ἀπάντησεν αὐτῇ διὰ γλυκυτάτου βλέμματος, τασαῦτα ἀλλουτος... καὶ θλίψας ἐρωτικῶς τὴν χεῖρά τῆς τὴν ὠδήγησεν πρὸς τὴν σκιάδα ὡς διὰ μαγείας μεταβληθείσαν εἰς ἐκρινὸν ἐσματίριον, ὅπου τοὺς περιμένον ὁ Μελισσινός καὶ ἐλεγκτὸν δεῖπνον.

Ἄλλ' ὅμως μὲ τὸ μειδιάμα ἔτι εἰς τὰ χεῖλη ἐψιθύριζε τὴν ἀπαίσιον προφητείαν.

«Πέπρωται νὰ πληρώσω πατήριον εὐτυχίας καὶ πρὶν τὸ πῶς νὰ ἀποθάνω.»

Γ.

Ὁ Γαβριήλ Πατέρης, ὁ ὕψηλός ἐκεῖνος ξανθὸς νεανίας, ὁ μὲ μακρὰν τὴν κόμην καὶ τὸ ἄνω χεῖλος λεπτῶς σκιαζόμενον ὑπὸ χνοώδους μύστακος, ὁ ἀγγελικῆς καλλονῆς καὶ ἀφάτου γλυκύτητος, ἦτο μόλις δεκαεπταετής.

Πρωτότοκος ὢν πέντε ἄλλων ἀδελφῶν, ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας του, ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς του πρὸ ἑπταετίας.

Κληρονομήσας μεγάλην περιουσίαν καὶ ἐν τῶν δώδεκα μεγάλων εὐγενῶν ὀνομάτων, παιδίον ἔτι, ἀνεχώρησεν ἐκ Κρήτης μετὰ τοῦ θεοῦ του Ἐμμανουὴλ Σκορδύλη Συνίου, περιηγήθη διαδοχικῶς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Πρωτεύουσαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, σπουδάζων καὶ ἐκλέγων ὡς μέλισσα ὅ,τι καλὸν εὗρισκε παρὰ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, καὶ ἐπέστρεψε μετὰ ἐξαιτίαν εἰς Κρήτην, κομίζων ἀφθόνους τῶν μελετῶν του τοὺς καρπούς.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ του ἦτο συνδεδεμένος διὰ πολυετοῦς φιλίας μετὰ τοῦ Μελισσινοῦ, ὁ Γαβριήλ ἐγένετο παρευθὴς μετὰ χαρᾶς δεκτὸς παρ' αὐτῷ. Ἦτο δὲ τοσοῦτον ἀγαθὸς ὥστε ἐθεωρήθη ὡς ἰδίον του τέκνον.

Ἄλλ' ἡ καθημερινὴ μετὰ τῆς Εἰρήνης σχέσις του, ὁ θαυμασμὸς ἐν αὐτῇ ἐδείκνυε διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἀνδρείαν του, συνέτεινον εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς φύσεως τῶν αἰσθημάτων του, καὶ ὁ Γαβριήλ ἠγάπησεν τὴν Εἰρήνην.

Τὴν ἠγάπησεν, ὡς τὰ ἄνθη ἀγαπᾶσι τὸν ἥλιον, τὴν ἐλάτρευσεν, ὡς οἱ ἄγγελοι λατρεύουσι τὸν θεόν.

Ἡ ψυχὴ του ἐξηπτιζέτο ὡς ἄρωμα δι' αὐτήν, ἡ καρδιά του ἐπαλλεν ἐναρμόνιον ἅτε ἤκουε τὴν ἁρμονικὴν τῆς φωνῆς, τὰ ὄμματά του πανταχοῦ τὴν ἐζήτουν, ἀποτινόντα φόρον ἀγάπης εἰς δάκρυα, . . . τὸ στόμα του τῇ ἔψαλλον ἄσματα ἃ ἡ χεὶρ του ἐχάραττε . . .

Τὴν ἠγάπα.

Ἐκείνη δέ ;

Ὡ καὶ ἐκεῖνος ἡ καρδιά δὲν ἦτο λίθινος.

Ἄλλὰ τὸν ἠγάπα χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἀπ' οὗτου τὸν εἶδε δὲν ἐπαυσεῖν ἔχουσα τὴν εἰκόνα του ἐν τῇ καρδίᾳ της.

Ἐχάρητο ὅτε τὸν ἐβλεπε, καὶ ἐθλίβετο ὅτε ἐλίγαι χωρὶς νὰ τὸν ἴδῃ παρήρχοντο ἡμέραι.

Καὶ ἠγνόει τὴν αἰτίαν.

Πρωίαν τινὰ ἐγείρεται καὶ τρέχει εἰς τὸν πατέρα της διὰ νὰ τὸν ἀσπασθῇ κατὰ τὴν συνήθειάν της.

Ὁ πατὴρ της τὴν ἐρωτᾷ.

— Εἰρήνη κόρη μου, διατί ἔκραζες τὴν νύκτα τὸν Γαβριήλ; διατί ἐστέναζες; . . . ἐνόμιζον ὅτι ἐπασχες . . .

Δὲν ἀπεκρίθη. Ἐρύθημα ἐπορφύρωσε τὸ πρόσωπόν της καὶ ἔκυψε νὰ ἴδῃ σταγόνα θερμῆν πεσοῦσαν ἐπὶ τῆς χειρὸς της.

Ἦτο τὸ πρῶτον τοῦ ἔρωτος δάκρυ . . .

Ἄρμησε πρὸς τὸν κῆπον ὡς χρυσαλλίς, οὐχὶ ὅμως τόσον ταχέως ὥστε νὰ μὴν ἀκούσῃ τὸν πατέρα της λέγοντα.

— Ἡ Εἰρήνη μου ἀγαπᾷ τὸν Γαβριήλ.

Ἐκείνη δὲ τρίχουσα ἐπανελάμβανε ἐν ἑαυτῇ.

— Ἀγαπᾷ τὸν Γαβριήλ . . . Ἀγαπᾷ τὸν Γαβριήλ.

Τότε ἤρξατο διὰ τοὺς δύο νέους ἡ μυστηριώδης ἐκείνη τῶν ὀμμάτων καὶ τῆς σιγῆς γλώσσα—ἡ τοσαῦτα λέγουσα ἐν μιᾷ στιγμῇ, ὅσα δὲν ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ ἔτι τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἢ μακρηγορία ἢ γλώσσα ἐκείνη ἢ ὁ ἄγνος ἔρωτος εἶναι ὁ μόνος διδάσκαλος.

Ὁ Μελισσινὸς ἐπαναπαύων τὰ βλέμματα του ἐπ' αὐτῶν τοὺς παρατήρει μειδιῶν, ἀλλ' ἐνθυμούμενος τοὺς εἰκοσαετῆς του χρόνους ἐψιθύριζε μελαγχολικῶς.

— Καὶ ὅμως ὁ ἔρωτος δὲν φέρει τύχην εἰς τὴν οἰκογένειάν μας . . .

Ἄλλ' ἔφθασεν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ὁ Δοῦξ ἐζήτησε τὴν χεῖρα τῆς Εἰρήνης διὰ τὸν υἱόν του.

Τότε ἀπεφασίσθη μεταξὺ πατρὸς καὶ θυγατρὸς ὁ ἀρραβὼν της μετὰ τοῦ Γαβριήλ.

Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἦσαν εὐτυχεῖς . . . ἀλλὰ . . .

Ἄλλ' ὅς ὑπάγωμεν καὶ ἡμεῖς, προσφιλὴς ἀναγνώστρια, εἰς τὴν σκιαδάδα ὅπως ἀκούσωμεν τὴν μικρὰν ἱστορίαν, ἧς ἕνεκα ἐβράδυνε καὶ ἔλαβε τὴν μικρὰν ἀμυχὴν ὁ μνηστὴρ τῆς Εἰρήνης.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ ἐπόμενον.)

ἐκέκτητο τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας· εἰς θέσιν ἑνὸς τῶν μεγαλητέρων χαρισμάτων, ἔτρεξε πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἐλεύθερος τῆς γλώσσης πολεμιστής, ὅπως συνενώσῃ τὴν φωνὴν του μετὰ τῶν ἄλλων δυστυχῶν.

Ἀπατηθεὶς ὅμως φρικτῶς ὁ Βερνανδίνος καὶ εἰς τὰ πατριωτικὰ του ὄνειρα καὶ εἰς τὰ τοῦ ἔρωτός του (διότι εἶχεν ἐρασθῆ κομήσσης τινὸς Πολωνῆς, μεθ' ἧς συνέγραψε καὶ μυθιστόρημα πραγματευόμενον τὴν ἐλευθερίαν τῶν Πολωνῶν, ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν κατὰ τὸ 1766, ὅτε λαβὼν τὸν τίτλον ἀρχιτέκτονος, ἐστάλη ὡς τοιοῦτος εἰς τὴν Γαλλ. Νῆσον.

Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ταξιδίου ἐπανήρχετο ὁ Βερνανδίνος φέρων καρπὸς ἰδεῶν μεγάλων. Πρῶτον δὲ ἔργον ὅπερ ἐδημοσίευσεν, ὑπῆρξεν, « αἱ Σπουδαὶ τῆς Φύσεως », ὠραῖαι εἰκόνες, ἐπεξεργασθεῖσαι ὑπὸ ἀκριβοῦς παρατηρητοῦ, σπουδαὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς ἐκείνης καὶ παρθενικῆς φύσεως δανεισθεῖσαι, εἰς ἧς οὐδὲν ἀναγιγνώσκειται ἀνθρώπινον ἔργον, τῆς ἀγρίας τέλους καλλονῆς τῆς Γαλλικῆς Νήσου. Τὸ δὲ κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν μυθιστόρημά του ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1778. Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ συγγράμματος τούτου, ἐκ τῆς πρώτης ἡμέρας ὤρισθη, καὶ ἔκτοτε δὲν ἔπαυσεν ἀύξανομένη. Τὸ ὄφρος τοῦ συγγραφέως παρεβλήθη μὲ τὸ τοῦ Ρουσσώ, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις ἐκτίθεται μετὰ μεγαλητέρας τρυφερότητος ἢ μετ' ἐνεργείας.

Ὁ Λουδοβίκος δέκατος ἕκτος παρεχώρησε τῷ Βερνανδίνῳ τὸν τίτλον γενικοῦ ἀναθεωρητοῦ τοῦ φυτικοῦ κήπου, κατόπιν δὲ ἡ ἐπὶ τῆς παιδείας ἐπιτροπὴ ἐπεφόρτισεν αὐτῷ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἠθικῆς ἐν τῇ Γενικῇ Σχολῇ.

Ἀλλὰ διὰ τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς λέγει ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, ἐδοξάσθη τασοῦτον ὡς διὰ τῶν ἐσόδων αὐτοῦ ἠγόρασεν ἐξοχικὸν οἰκίσκον καὶ ὀλίγα στρέμματα γῆς εἰς τὴν Ἑσσόνην, θελκτικωτάτην νῆσον, ἐνθα ἔθεσε φυτεῖαν ἐγείρας καὶ εἶδος τι ἀγροτικῆς καλύβης. Οἱ πάντες τὸν ἐθεώρουν ὡς ποιητὴν τῆς φύσεως, ἡ δὲ πρώτη του ὀμιλία ἤρχιζεν ὡς ἑξῆς· « Ἐγώμαι πατὴρ οἰκογενείας καὶ κατοικῶ ἐν τῇ ἐξοχῇ. » Πανταχόθεν ἠκούοντο χειροκροτήσεις, ἀλλ' αἱ ἀγορεύσεις του ἔπαυσαν, καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν ὁ Βερνανδίνος ὡς ποιητῆς μᾶλλον ἢ ὡς φιλόσοφος ἀνέλαθε τὰς ἀγορεύσεις του καὶ δὲν ἐφάνη ἔκτοτε ἐν τῇ ἑδρᾷ του.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶχε γνωρίσει τὸν μεγάλον Βοναπάρτην, εἶχε δὲ φίλον τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τῷ παρεχώρηθη σύνταξις, ἣν αὐτὸς δὲν ἐζήτησεν· ἔζησε δὲ ἐν τῇ ἐξοχῇ μέχρι τοῦ θανάτου του ἐπισυμβάντος τὸ 1814.

Τὰ ὠραιότερά του συγγράμματα εἶνε, αἱ Σπουδαὶ τῆς Φύσεως, αἱ Ἀρμο-

Ο ΒΕΡΝΑΝΔΙΝΟΣ ΔΕ ΣΑΙΝ - ΠΙΕΡΡΟΣ

ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ

(Τὰ κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν).

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΣ.

Ἐτοχέ ποτε, φίλτατοι ἀναγνώσται, νὰ λάβητε περιέργειαν διὰ τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον· ἔτοχέ ποτε, λέγω, λαμβάνοντες αὐτὸ ἀπὸ χεῖρας νὰ διέλθητέ τινας τῶν ὠραίων ἐκείνων σελίδων· ὦ! τότε βεβαίως, ἐλπίζω ὅτι δολόκληρον θὰ τὸ κατεβροχθήσατε καὶ ὅτι θὰ τὸ ἐπανελάβετε μετὰ περισσοτέρου ἐπι ἐνδιαφέροντος· μικρὸν βιβλίον θὰ εἰπῆτε, ἀλλ' ὅπερ, προσθέτω, χρῆζει μεγαλητέρας προσοχῆς καὶ μελέτης. Δὲν ἀρκεῖ τις νὰ ἀναγνώσῃ, ἀλλὰ νὰ τὸ σπουδάσῃ ἐπισταμμένως. Ἀναλύω ἔξινον ἔργον ἔχων ὑπ' ὄψει μου τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ ἀληθές τοῦ βιβλίου. Ἐν ὀλίγαις ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἐκθέσω τὴν ἀναπτυξίν του, προσθέτων καὶ τινὰς μικρὰς βιογραφικὰς σημειώσεις τοῦ περιωνύμου συγγραφέως.

Ὁ Βερνανδίνος δὲ Σαιν-Πιέρρος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἄπρην κατὰ τὸ 1737 ἐξ οἰκογενείας καταγομένης, ὡς λέγεται, ἐκ τοῦ περιωνύμου ἥρωος τοῦ Καλαί, Εὐσταθίου δὲ Σαιν-Πιέρρου. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ δυστυχοῦς συγγραφέως ὑπῆρξαν μεστὰ ταραχῆς καὶ ἀπογνώσεως. Εὐρέθη ἐν ἀμφιβολίᾳ, ποῖον στάδιον ὄφειλε νὰ ἐκλέξῃ· τὸ τοῦ θαλασσοπλόου, ἱεροποστόλου ἢ ἀρχιτέκτονος· ἔμεινεν ἐν τούτοις ἐν Γαλλίᾳ ἀρκεσόμενος εἰς τὰ ὀλίγα ἔσοδα ἅτινα ἀπελάμβανεν ἐκ τῶν μαθητικῶν παραδόσεών του. Ἡ δυστυχία εἶχεν ἐπὶ τέλους βαρέως τὸν καταβάλλει, καθ' ὃν χρόνον, ἡ Πολωνία ἐπανεστάτησε ζητούσα μεγάλη τῆ φωνῆ τὴν ἐλευθερίαν, ἣν τῆ εἶχον ὑποκλέψει. Δυστυχὲς ἔθνος, παρόμοιον πρὸς μικρὸν πτηνόν, ὅπερ προώρισεν ἡ εἰμαρμένη παρὰ τοὺς πόδας προμερᾶς ἄρκτου, μεταξὺ δύο γαιθόνων μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν, οἵτινες δὲν ἀναγνωρίζουσι τὴν ἐλαχίστην τοῦ ἄλλου ἰδιοκτησίαν.

Τέλος ἡ Πολωνία εἶχεν ἐπαναστατήσει· τότε καὶ ὁ Βερνανδίνος, ὅστις

νίαι, ἡ Ἰνδικὴ Καλίβη, ἡ Ἀρκαδία, τὸ Ταξιδίδιον τοῦ εἰς τὴν Γαλλ. Νήσον, καὶ τέλος τὸ κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν μυθιστόρημά του.

Πᾶν δράμα, πᾶσα ὑπόθεσις ἔχει ἀνάγκην βάσεως, σκοποῦ, καὶ τέρματος. Ὁ συγγραφεὺς ὁ ἴδιος διηγείται ὅτι ἡγάπα νὰ περιδιαβάξῃ ἐπὶ τῆς Γαλλ. Νήσου· ἡ ὥραία καὶ ἡρεμὸς φύσις τὸν κατέθελε ἡμέραν τινὰ ἐκάθησεν ἵνα ἀναπαυθῇ ἐπὶ τινος λίθου· ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἐξετείνετο γήπεδον ἄλλοτε καλλιεργημένον, ἀλλ' ὅπερ ἦτο ἤδη ἄγονον καὶ γυμνόν· εἰς τὸ βάθος ἠγείροντο τὰ ἐρείπια δύο μικρῶν καλυθῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔζησαν οἱ ὥραιοι αὐτοὶ χαρακτήρες τῶν προσώπων του.

Ἐν ᾧ ἐκάθητο, γέρον τις σεβάσμιος καὶ λευκοπώγων διήλθε ἐμπροσθέν του καὶ ἤθε νὰ καθήσῃ πλησίον του. Ὁ γέρον αὐτὸς μάρτυς αὐτόπτης τῆς συγκινητικῆς αὐτῆς ἱστορίας τῷ διηγείται πῶς συνέβη. Ἀλλὰ πρὶν εἶτι ἀρχίσῃ τὴν ἱστορίαν ταύτην ὁ μετριόφρων συγγραφεὺς, θέτει εἰς τὰ χεῖλη τοῦ γέροντος τοὺς ἀκολούθους λόγους· ἐν εἶδει ἀπολογίας πρὸς τοὺς μεγαλόφρονας, βεβαίως γνωρίζων καλῶς ὅτι τινὲς ἐκ τῶν μεγάλων εὐγενῶν μετὰ ψυχρότητος ἤθελον ἀντιλέξει εἰς τὴν σμικρότητα τάχα τοῦ θέματος καὶ τοῦ σκοποῦ του.

«Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίζωσι τὴν ἱστορίαν μόνον τῶν μεγάλων καὶ εὐγενῶν ἥτις εἰς οὐδένα ἀναγκασίει.»

Εἶνε τῶντι μεγάλη ἀλήθεια, ἢ ἐν δυοὶ λέξεσιν ἐκφράζει ὁ συγγραφεὺς, καὶ ὅτι εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὅσα μαθήματα μᾶς παραχωρεῖ ἡ σπουδὴ κοινωνικῶν χαρακτήρων καὶ προσώπων οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων, δὲν παρέχουσιν οὔτε αἱ ἱστορίαι καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον φιλελευθέρων βασιλείων. Ἀκολούθως ὁ Βερνανδίνος, μετὰ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, προσθέτει ἐν εἶδει παραμυθίας· «Οὐχ' ἦττον καὶ αὐτὸς ὁ μᾶλλον ἐκ τῶν προλήψεων τοῦ κόσμου ἐξηρηραιωμένος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀκούῃ ἐνίστα νὰ ὀμιλῶσι περὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἢν παρέχει ἡ φύσις καὶ ἡ ἀρετὴ.» Ἀληθῶς δὲ τὴν ἐξιστόρησιν ταύτης τῆς εὐδαιμονίας ἐπιχειρεῖται ὁ συγγραφεὺς τοσοῦτον ἐπιτυχῶς.

Α'.

Συγκινητικωτάτη καὶ λίαν ἔντεχνος τυγχάνει ἡ ἀρχὴ τῆς ἱστορίας ταύτης. Ἰποθέσατε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας θύραν τινὰ διὰ τῆς ὁποίας δύνασθε νὰ διακρίνητε ὥραϊαν γενὴν πεδιάδα καλῶς καλλιεργημένην, σεφομένην δὲ ὡς ἐν πλαισίῳ ὑπὸ τῶν μαγευτικῶν ὀρέων, ὧν τὰς κορυφὰς κατὰ τὴν σιγὴν ταύτην λαμπρὸς ἀνατέλλων ἥλιος χρυσαίει.

Ἐν τῇ ἀγρίᾳ μοναξίᾳ τῆς ἀγρίας ταύτης γῆσου, εἰς τὸ ἐνδύτατον, παρὰ

τοῦς πρόποδας τῶν βράχιων, κατοικεῖ ἡ Μαργαρίτα, δυστυχὴς γυνὴ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος ἠπάτασεν, ἢ μᾶλλον ὁ ἐραστὴς τῆς κατέστρεψεν.

Ἡ Μαργαρίτα ἦτον ἐκ τῶν Βρετανικῶν νήσων, ἀνῆκε δὲ εἰς πτωχὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' ἦτον εὐτυχὴς ὑπὸ τὸν ἀπλοῦν καὶ ἡρεμὸν τῆς χωρικῆς ἱματιομόν. Τὸ μόνον σφάλμα τῆς ἦτον ὅτι ἠγάπησε πλοῦσιον καὶ εὐγενῆ, καὶ τὸν ἠγάπησε πολὺ. Φεῦ! εἶναι λοιπὸν σφάλμα τὸ νὰ ἀγαπήσῃ τις. Οὐχί, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀγαπᾷ ὡς πρέπει νὰ ἀγαπᾷ, καὶ ἡ ἀπλὴ καρδιά αἰσθάνεται τὸν ἔρωτα, δηλ. ἄνευ διακρίσεως πλοῦτου ἢ εὐγενείας· ὅταν ὁμοῦ ὁ ἔρωσ οὗτος ἐξ ἑνὸς καὶ ἐξ ἄλλου μέρους, τότε τὸ πρᾶγμα συμβιβάζεται, ἀλλ' αἱ ἐξεις τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου δὲν τὸ ἀπαιτοῦσιν. Ὁ εὐγενὴς ἀγαπᾷ, ἀλλὰ καταχράται τὸν ἔρωτα μιᾶς ἄπλης καρδίας, καὶ ἐνῶ ἡ κόρη σιγᾷ καὶ φεύγει τὴν αἰσχύνην ὁ εὐγενὴς βαδίζει κατὰ τὴν αὐτὴν τῶν ἐξέων του σιγᾷ. . . Ἡ πρώτη ἰσχὺς τοῦ ἔρωτος κατέπεσεν, ὁ ἰσχυρότερος δεσμὸς ὁ συνδέων δύο καρδίας ἐγένετο ἀδύνατος καὶ ἐλαστικός, ἡ δὲ ταλαίπωρος Μαργαρίτα δώσασα πίσιν εἰς τοὺς πονηροὺς τοῦ πλοῦσιου λόγους, ὅστις νὰ τὴν νυμφευθῇ ὑπέσχετο, κατέπεσεν, ἠσχύνθη φεύγουσα δὲ τὴν αἰσχύνην τοῦ κόσμου ἤθε νὰ εὕρῃ ἀνάπαυσιν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, καθ' ἕν τρόπον ὁ τραυματίας στρατιώτης ἐν μακρᾷ νυκτὶ μάχης, πύγων τοὺς ὀλολυγμούς καὶ τὰς ὀδύνας τῶν ἄλλων, σῴζεται ζητῶν νὰ εὕρῃ τὸν καθαρὸν οὐρανόν, μήπω προσβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ὁσμῆς τῆς πυρίτιδος. Εἰς τὴν ἔρημον ταύτην νῆσον ἡ Μαργαρίτα δὲν ἐξέλεξε τὴν γονιμωτέραν γῆν, οὔτε τὴν μᾶλλον κατάλληλον πρὸς κατοικίαν, ἀλλ' ἐζήτησε βαθεῖάν τινα φάραγγα, ἄστυλόν τι κεκρυμμένον ἐνθα ἠδύνατο νὰ ζῆσῃ μόνη καὶ ἄγνωστος μετὰ τινος μαύρου αἰχμαλώτου, ὃν εἶχεν ἀγοράσει μετὰ τὰ ὀλίγα δηνάρια, ἅτινα τῇ ἐναπέμεινον, καὶ ἐξ οὗ βοηθουμένη δύναται νὰ καλλιεργήσῃ γωνίαν τινὰ γῆς ἵνα πορισθῇ τροφῶν. Κοινόν, ἀληθῶς, ὑπάρχει ἐντικτιον εἰς τὰς ἀληθῶς δυστυχεῖς καὶ εὐαίσθητους ψυχὰς νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰ ἀγριώτερα μέρη, ὡς ἐὰν οἱ βράχοι νὰ ἐχρησίμευον ἀντὶ προμαχῶνων κατὰ τῆς δυστυχίας, καὶ ὡς ἐὰν ἡ ἡρεμία τῆς φύσεως ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὰς δυστυχεῖς συγκινήσεις τῆς ψυχῆς. Ἡ Μαργαρίτα λοιπόν, ἡ δυστυχὴς καὶ εὐαίσθητος αὕτη καρδιά, ἐγκαταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀθλίου ἐκείνου, ἔμεινεν ἔγγυος, στερουμένη καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν συντηρητικῶν πόρων διὰ τὸ τέκνον τῆς.

Ἀλλ' ἡμέραν τινὰ ἡ θεὰ πρόνοια τῇ προσφέρει μίαν φίλην, εὐτυχία ἢ δὲν παραχωροῦσιν οὔτε ἡ εὐγένεια, οὔτε τὰ πλοῦτη. Ἡ γυνὴ αὕτη δυστυχὴς κατὰ βάθος ἔτυχε νὰ προσορμισθῇ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο. Αἱ δύο τότε δυστυχεῖς γυναῖκες, ἡ Μαργαρίτα δηλαδή καὶ ἡ κ. δὲ Λατοῦρ συννοοῦνται, προσφέρουσιν ἄλλήλαις τὴν φιλίαν καὶ τὴν ἀγάπην των, ἐκφράζουσι τὰ μυστικά τῆς καρδίας των ἀθωρεῖ, καὶ δακρῶν πληροῦνται

οί ὀφθαλμοί των διότι ἀφοτέρων ἐνοοῦνται. (Οἱ δυστυχεῖς ἔχουσι τὸ χάρισμα τοῦτο). Ἐξωμολογήθησαν καὶ ἐξέφρασαν τὰς πικρίας των ὅπως κἀλλιον συνδεθῶσι καὶ παραμυθηθῶσι διὰ τῆς ἀγάπης, ἣν τοσοῦτον ἀγνώως κατόπιν περιεβλήθησαν.

Ἡ κ. δὲ Λατοῦρ ἀνῆκεν εἰς πλουσίαν οἰκογένειαν καὶ εὐγενῆ, ἀλλ' εἶχε νομφρευθῆ ἄνδρα πτωχόν, ὅστις τὴν ἠγάπα ὑπερβολικῶς ἐπειδὴ δὲ οἱ γονεῖς τῆς εἶχον ἐναντιωθῆ εἰς τὴν γάμον τοῦτον, διότι ὁ γαμβρὸς δὲν ἦτο εὐγενής, ἡ κ. δὲ Λατοῦρ ἔμεινεν ἄνευ προικῶς. Φεύγουσα δὲ μετὰ τοῦ συζύγου τῆς τὴν οἰκογένειαν αὐτῆς, κατηθύνη εἰς τὴν Γαλλ. Νῆσον, ἔνθα ὁ σύζυγός τῆς ἀφῆσας αὐτὴν μετὰ μίας μαύρης δούλης, ἀπεβιάσθη χάριν ἐμπορίου εἰς τὴν Μαδαγασκάρην ἔνθα καὶ ἀπέθανεν. Ἡ δυστυχὴς ὄθεν κ. δὲ Λατοῦρ εὗρε φίλην ἐν τῇ δυστυχίᾳ τῆς. Ὠραία καὶ συγκινητικὴ τῶντι ἡ συνάντησις δύο διαφοροτρόπως δυστυχῶν γυναικῶν, ἧτις μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας καὶ φυσικότητος ἀντελήθη ὑπὸ τοῦ συγγαφέως. Ἰδοὺ δύο χαρακτῆρες, τοσοῦτον εὐγενεῖς ἐν τῇ θλίψει των καὶ ἐν τῇ δυστυχίᾳ των.

B.

Μετὰ καιρὸν ἐκάστη των δύο τούτων γυναικῶν εἶχεν ἓν τέκνον καὶ τῆς μὲν Μαργαρίτης ὁ υἱὸς ὠνομάσθη Πυῦλος, τῆς δὲ κ. δὲ Λατοῦρ ἡ θυγάτηρ Βιργινία. Νέον σημεῖον τρυφερότητος καὶ πάθου συνέδεν ἤδη τὰς δύο γυναῖκας. Αἱ καλύβαι των ἦσαν ἐκτισμέναι ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης, τοῦτο δὲ ταῖς παρεχώρει τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ νὰ ἀλληλοβοηθῶνται εἰς πολλὰς περιστάσεις. Νῦν αἱ φροντίδες τοῦ παρόντος ἐπεσπίαζον ὀλίγον τὸ δυστυχὲς παρελθόν· παρὰ τὰς πυκνάς φλόγας τότε θερμογόνου πυρᾶς καθήμεναι ἐνητένιζον σιγηλῶς τὴν κλίνην, ἔνθα οἱ δύο μικροὶ στρουθοὶ ἐμελλον νὰ ἀναπέμψωσι τὰ πρῶτα κελαδήματά των. Καὶ ἐνῶ ὁ καπνὸς ἐβρυγεν ἀναρχόμενος μέχρι τῆς ὄραφης, ἐσχαδιάζον ὡς ἐν ὄνειρῳ τὸ εὐτυχὲς μέλλον των. Αἶφνης ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχίας ταύτης καὶ τῶν ὀνείρων, ἡ Μαργαρίτα ἠσθάνετο τύψιν πινὰ συνειδήτου, ὡς λεπτὴν αἰχμὴν ἐγχειριδίου προσφάουσαν τὸ στήθος τῆς· διότι ἠσθάνετο ὅτι ὁ υἱὸς τῆς ἦτο νόθος. Καὶ ἐνῶ ἐκοιμῶντο τὰ δύο παιδιὰ, αἶφνης ἐγειρόνται καὶ τότε σιγηλῶς ἐναγκαλιζόμενα ἔμνον ἐπὶ σιγμὴν εὐχαριστοῦμενα νὰ αἰσθάνωνται τοὺς παλμούς τῆς καρδίας των ὡς μικροὺς παλμούς ὥρολογίου. Τότε τὰ χεῖλη των συναπαντῶνται τὸ νόθον τέκνον τῆς Μαργαρίτης ἀσπάζεται τὸ ἀληθὲς τέκνον τῆς κ. δὲ Λατοῦρ. Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Μαργαρίτης δὲν ἀπατῶνται τότε ἡ ἀγάπη δύναται νὰ συνανώσῃ δύο ὁποιασδήποτε καρδίας λέγει καθ' ἑαυτὴν ὑπάρ-

ὅτι πρὸς μὲν τὸν ἴον ἀντιπροσώπων τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀποβλαβέντων ἀπὸ τῆς ἀφῆσεως τῆς κ. δὲ Λατοῦρ ἠσθάνετο τὰς αὐτὰς σκέψεις· ἔκτοτε οἱ δύο μητέρες ὠμίλου παρὰ τὴν κοίτην των τέκνων των περὶ μέλλοντος ὑμεναίου, ὅστις ἐμελλε νὰ τὰ συνδέσῃ μίαν ἡμέραν.

Τὰ ἔτη προχωροῦσι μετὰ μεγάλης ταχύτητος δὲν θὰ ἐκπληχθῆτε ὡς, ἀναγιῶστα, ἐὰν εὗρητε τὰ δύο παιδιὰ εἰς ἡλικίαν ἤδη νὰ ἐνοοῦνται καὶ νὰ συνομιλῶσι τὴν καθαρὰν μητρικὴν των γλῶσσαν, προσαγορευόμενα δὲ διὰ των γλυκῶν ὀνομάτων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς. Ἡ Βιργινία αὐξήθεισα ἐξετέλει ὅλας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ οἴκου, πλύνουσα, καθαρίζουσα καὶ διδασκομένη τὴν μαγειρικὴν ὑπὸ τῆς μαύρης δούλης ὁ δὲ Παῦλος, μετὰ τοῦ γέροντος Δομίγκου, ἀξίνην ἀνά χεῖρας κρατῶν, διέτρεχε μετ' αὐτοῦ τὰ δάση ἐνῶ αἱ δύο γυναῖκες νήθουσιν ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης, ἀπὸ πρῶτας μέχρως ἐσπέρας διήρχοντο ὥρας τοσοῦτον ἄγνάς, τοσοῦτον πολυτίμους. Ἰδοὺ ὀλόκληρος ἡ εὐτυχία τῆς μικρᾶς ταύτης κοινωνίας, εὐτυχία, ἔχουσα βᾶσιν τὴν ἐργασίαν· οὐδὲν ὠραιότερον, οὐδὲν ὠφελιμότερον τῆς ἐργασίας, ἀρκεῖ τις νὰ ἀναγνώσῃ τὰς τετρακοσίας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ σελίδας ὅπως κἀλλιον πεισθῆ περὶ τῆς ἀληθείας· τί θὰ ἔπραττον αἱ δύο γυναῖκες ἂν δὲν ἤξευρον νὰ νήθουσιν; ἤθελον διέρχεσθαι ἐν ἀνησυχίᾳ τὰς ὥρας των, τυπτόμεναι ὑπὸ τοῦ συνειδήτου. ὑπὸ τοῦ σκληροῦ παρελθόντος· ἡ ἐργασία λοιπὸν εἶνε ἡ μεγαλητέρα καταφυγὴ οὐχὶ μόνον τοῦ πτωχοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔχοντος ἀνάγκην παραμυθίας. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἐνεθυμοῦντο ὅτι ἦσαν φίλαι καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀγαπῶνται.

Μετὰ τὴν ἐκ των ἀγρῶν ἐπιστροφὴν, ἡ κεφαλὴ τῆς Βιργινίας ἐστολίζετο ὑπὸ ἀνθέων, τὰ ὅποια ὁ Παῦλος τῇ ἐξέλεγε, ἐνίοτε δὲ τῇ ἔφερε καὶ νεοσσούς, οὓς ἡ δειλὴ κόρη τὸν παρεκάλει νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὰς φωλεὰς των, διότι ἦτον εὐσπλαγχνος. Ὁ Παῦλος μετὰ μεγάλης χαρᾶς ψάλλων ἐξετέλει τὴν ὑπόσχεσίν του, ἐνίοτε δὲ συνωδεύετο καὶ ὑπ' αὐτῆς εἰς τοὺς περὶ πάτους καὶ τὰς ἐκδρομὰς του. Τὰ πάντα ἦσαν κοινὰ, καὶ αἱ καρδίαι των δύο μητέρων ἐπαίζον πάντοτε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου. Καταμετρήσατε ἐπ' ὀλίγον τὴν καλλονὴν, τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀπλότητα των δύο τούτων οἰκογενειῶν ὅποισιν παράδειγμα ζηλευτόν! ὅποια ἀπλότης τῆς ἠθικῆς! Αὐτὴ εἶναι ἡ φυσικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἠθικὴ. Ἡ προσευχὴ εἶνε μία των ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐξοχῇ· ἀλλὰ καὶ τί ἄλλο ἦσαν οἱ λόγοι των εἰμὴ προσευχαί; Ἡ ἐκκλησία ἦτο ὀλίγον μακρὰν· αἱ δὲ γυναῖκες κατὰ Κυριακὴν μόνον ἐπορεύοντο ἐκεῖ, καὶ τότε μόνον ἔβησαν τὰ σανδάλιά των, διότι περιπάτου ἀνυπόδητοι ἐντὸς τοῦ οἴκου.

(Ἔπεται συνέχεια.)

Ἡ Ἰνδικὴ κάνναβις, εἶναι τὸ κυριώτερον συστατικὸν τοῦ χαΐς. ὅπερ τοσοῦτον ἐξέπληξε, πρὸ τινων ἐτών, τοὺς φυσιολόγους, ἐνεκὰν τῶν μεθυστικῶν αὐτοῦ καὶ ἀληθῶς ἀλλοκότων ιδιοτήτων.

Ἡ λέξις χαΐς εἶναι ἀραβικὴ σημαίνουσα φυτόν, θεωρεῖται δὲ παρὰ τῶν πλείστων ἀραβικῶν λαῶν ὡς ἡ πηγὴ ὄλων τῶν ἡδονῶν καὶ αὐλῶν ἀπολαύσεων, καὶ ἦτον ἐν χρήσει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπὸ διάφορα ὀνόματα.

Ἡ Ἰνδικὴ κάνναβις εἶναι φυτὸν κοινὸν εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τινὰ μέρη τῆς Ἀφρικῆς, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, ἐνθα καλλιεργεῖται ἰδίως πρὸς κατασκευὴν τοῦ χαΐς. Τὸ φυτὸν τοῦτο κατὰ τοὺς Ἄραβας ἔχει τὴν μείζονα αὐτοῦ ἐνεργεῖαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθίσεως, αἱ δὲ ἀνθισμέναι κορυφαὶ εἰσὶ τὸ εὐεργετικότερον αὐτοῦ μέρος. Εἰς δέματα ἔχει ἰσχυρὰν ὁσμὴν, ἥτις εἰσπνεομένη ἐπὶ πολὺ ἐπιπέρει σκοτοδινίαν.

Τὸ φυτὸν μόνον εἶναι ὀλιγώτερον ἐν χρήσει ἢ αἱ σκευασαὶ αὐτοῦ, ἐν ταῦτοις εἰς τινὰ μέρη καπνίζουσιν αὐτὸ ἢ μασῶσι, εἴτε μόνον εἴτε μεμιγμένον μετὰ καπνοῦ ἢ ἄλλων οὐσιῶν. Εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸ χαΐς εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἔσραβ, συνήθως δὲ παρασκευάζεται μιγνυομένης τῆς Ἰνδικῆς καννάβεως μετ' ἀρωματικῶν καὶ ἀφροδισιακῶν οὐσιῶν. Δέγεται ὅτι οἱ καπνίζοντες χαΐς εἰσὶν ἀπληγαμένοι ρευματικῶν πόνων. Τὸ ἰσχυρότερον χαΐς ἀπολαμβάνεται διὰ τοῦ ἐχυλίσματος τῆς Ἰνδικῆς καννάβεως, εἰς τὸ ὁποῖον δίδουσι διαφόρους μορφάς, κατασκευάζοντες ράβδους, σφαιρίδια, τροχίσκους καὶ τὸ καλούμενον μαντζούνι, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ Ἄραβες προσθέτουσιν ἰσχυρὰ ἀρώματα, ὡς κανέλλαν, θανίλλην, μοσχοκάρυα, μέσχον, ροδέλαιον, κ.τ.λ.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ χαΐς ἀναφαίνονται περίπου μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, ἐνίστε δὲ καὶ ἀργότερον, ἀναλόγως τῆς κράσεως τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Ἄραβες ὀνομάζουσι κέφι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἡδονικῆς μέθης, τῆς παραγομένης διὰ τοῦ χαΐς, ἥτις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μετ' ἐνὶ τῆς διαλύσεως οἴνου μέθην καὶ τὴν διὰ τοῦ οἴου. Τὴν τοιαύτην μέθην ἐπιταχύνει καὶ αὐξάνει ὁ καφές καὶ τὸ γάι.

Οἱ χρώμενοι τοῦ χαΐς εἰσὶν εἰς ἀδιάκοπον κατάστασιν μαρασμοῦ

καὶ βλακίας, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μεγάλης χρήσεως τοῦ χαΐς εἶναι ἡ μανία συνήθως ἥσυχος, ἐνίστε φοβερά.

Ἡ ἐπενέργεια τοῦ χαΐς ἐπὶ τοῦ ζωικοῦ ὀργανισμοῦ φαίνεται οὕσα διάφορος ἀναλόγως τῆς κράσεως καὶ τῆς εὐαισθησίας τῶν ἀτόμων. Διὰ τῆς χρήσεως αὐτοῦ τὰ ἀντικείμενα φαίνονται μακρότερον ἢ ὅ,τι εἶναι, ἢ φωνὴ ἀκούεται ἀθηνῆ; καὶ ὡς ἐρχομένη μακρόθεν.

Σ. ΣΤΑΜΣ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΝΟΥ ΘΟΟΣ

(Ἐκ τοῦ περὶ Μικρασίας συγγράμματος τοῦ P. de Tchihatcheff.)

Τὸ δεύτερον εἶδος τοῦ ἐν Μικρασίᾳ γένους τῶν σκύλων εἶναι ὁ χρυσοῦς λεγόμενος κύων, *canis aureus*, θῶς ἢ τσακάλι. Τοῦτο δὲ τὸ εἶδος, λίαν χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐν γένει, εἶναι πάγκοινον ἐν Μικρασίᾳ πρὸ πάντων δὲ ἐν ταῖς δυτικαῖς καὶ κεντρικαῖς αὐτῆς χώραις, διότι ὑπάρχει ἥττον διαδεδομένον εἰς τὸ ὄρεινόν μέρος τῆς Ἀνατολῆς, ὡς ἐν παραδείγματι ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τῆς Θεοδοσιουπόλεως τῆς νῦν Ἐρζερούμ. ἐνθα ἀντικαθίσταται συχνάκις ὑπὸ τῶν λύκων (*canis lupus*).

Κατὰ τὸν νομ. ἀδικὸν βίον περιγητοῦ τινος ἐν Ἀνατολῇ ὁ θῶς συνοδεύει, οὕτως εἰπεῖν, ἢ τὰς κσθημερινὰς ἀπομνημονεύσεις αὐτοῦ, διότι ἀδύνατον νὰ εἰκονίσῃ τις εἰς τὴν μνήμην τὰς ἐντυπώσεις ἐκάστης κατασκευῆς ὡς του, χωρὶς νὰ νομίσῃ ὅτι ἀκούει εἰσέτι ἀντηρούσας εἰς τὰ ὠτὰ του τὰς γοεράς καὶ ὀξείας κραυγὰς τῶν ἀκουράστων τούτων νυκτοπλάνων· μόλις ἐκλείψῃ ὁ ἥλιος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πᾶσα ἡ χώρα ἀντηγεῖ ἐκ τῶν ὑλακῶν των, εἰς τὰς ὁποίας ἀνταποκρίνονται συνεχῶς καὶ ἀδιάκόπως ὄλοι οἱ κύνες τῶν περιχώρων. Ἐν ταῦτοις ὁ θῶς οὐδέποτε πλησιάζει πρὸς τὸν ἄνθρωπον, εἰμὴ ὅταν ἐννοήσῃ ὅτι δὲν εἶναι ὁρατὸς εἰς αὐτόν, πράττει δὲ τοῦτο διὰ νὰ ὑποκλέψῃ λαθραίως πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ εὔρῃ, καὶ νὰ ἀπαγάγῃ μετ' ἄκρας ταχύτητος, καθ' ἣν εἶναι δυσκολώτατον νὰ τὸν προσβάλῃ τις διὰ βολῆς πυροβόλου· ὡς δὲν εἶναι γνωστὸς εἰς τὸν περιγητὴν εἰμὴ κατὰ τὸ διάστημα, καθ' ὃ τὸν ἀπηρεάζει μετ' ἐπιτηδείότητος.

Τὸ ζῶον τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι ξένον οὐ μόνον ἐν Εὐρώπῃ, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σπάνιον καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις εἶναι δ' ἐπίσης σπάνιον ἐν Θράκῃ καὶ ἐν ταῖς παραδουναβίαις ἐπαρχίαις. Αἱ μάνδρααι λόγου χάριν τοῦ Γαλαζίου, αἵτινες κατὰ τὸν χειμῶνα βρῖθουσι λύκων οὐδόλως παρουσιάζουσι θῶας. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ θῶας ἦτον ἄγνωστος ἐτι ζῶον εἰς πλείστους ζωολογιστάς, διότι Πέτρος ὁ Μπελών ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ λίαν περιέργου θηρίου, οὐ τις περιγράφει τὰ ἤθη μετὰ τῆς ἱερογραφικῆς ἐκείνης ἀφελείας, ἥτις παρέχει ἐνίοτε ἀκαταμάχητον εὐχαριστήσιον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀφηγήσεων τοῦ περισήμου τούτου φυσιολόγου. Τὸ χωρίον ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὸ ζῶον τοῦτο ἐνόησε τὰς ἰδιότητας ταύτας εἰς τοσοῦτον μέγαν βαθμὴν, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ ἀνθέξω εἰς τὴν παρεχομένη μοι ἡδονὴν παραθέτων αὐτὸ ἐνταῦθα ὀλόκληρον. « Ἰπάρχει, » λέγει ὁ Μπελών, εἶδος τι μικρῶν λύκων εἰς Κιλικίαν, καὶ ἐν γέ.εἰ εἰς » ὅλην τὴν Ἀσίαν, ὅπερ ἀπάγει καὶ ὑποκλέπτει πᾶν ὅ, τι δύναται νὰ εὔρη » τυχαίως πλείσιον ἐκείνων οἵτινες κοιμῶνται τὸ θέρος ἐξω τοῦ Καραπα- » καρᾶ. Εἶναι δὲ τοῦτο θηρίον μετὰ τὸν λύκων καὶ κυνός, οὐ τις πλείστοι » ἀρχαῖοι συγγραφῆς, Ἕλληνές τε καὶ Ἀραβες, μνημονεύουσι. Οἱ Ἕλληνες » τὸ ὀνομάζουσι σκυλάκι καὶ νομίζουσιν ὅτι εἶναι λύκος τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλ- » ληνες συγγραφῆς ὠνόμασαν χρυσεῖαν (ὅ ἐστὶ λατινικῶς aureus lu- » rus). Εἶναι δὲ τοσοῦτον κρυφοκλέπτης, ὥστε προβαίνει τὴν νύκτα εἰς » τοὺς κοιμημένους ἀνθρώπους καὶ συναπάγει ὅ, τι δύναται νὰ εὔρη, οἶον » πῆλους, ὑποδήματα, ἡνία, σανδάλια καὶ ἄλλα ἐνδύματα. Τὸ ζῶον » τοῦτο εἶναι μικρότερον λύκου, ὅταν δὲ νυκτώσῃ οὐδέτα καὶ ὑλακτεῖ » ὡς ὁ κύων· οὐδέποτε περιέρχεται μόνον, ἀλλ' ἐν συνοδίᾳ, διακόβια δὲ » τούτων σχηματίζουσιν ἀγέλην, ὥστε δὲν ὑπάρχει τι συχνότερον ἐν Κιλι- » κίᾳ. Οἱ θῶας πορευόμενοι ἀγελῶδῶν ἐκβάλλουσι κραυγὰς ὅ εἰς μετὰ τοῦ » ἄλλου, παρομοίᾳς μὲ τὰς τοῦ κυνός· τοὺς ἡκούσαμεν ὑλακτοῦντας καθ' » ὅλην τὴν νύκτα· εἶναι δὲ κίτρινου χρώματος ὠραιστάτου. »

Τὸ ὄνομα Τσακάλι εἶναι περσικόν. Εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι τὸ λυκοειδὲς ἐκεῖνο, ὅπερ περιγράφουσιν ὁ τε Ἀριστοτέλης καὶ Πλίνιος, ὑπὸ τὸ ὄνομα θῶας, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῶον. Ἡ ἱερὰ Γραφὴ μνημονεύει αὐτοῦ ὑπὸ τὸ πλέον χαρακτηριστικὸν ὄνομα Ἰού, ὅπερ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ σημαίνει ὠρυγὴν, κραυγὴν ὀξείαν, οἱ δὲ Ἀραβες ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ τὸν καλοῦσιν ἔπν-ἄβι (ἄβι, ὡς φαίνεται, εἶναι τὸ παρεσβαρμένον Ἰού τῶν Ἑβραίων), ὅ ἐστὶν υἱὸς ἢ τέκνον ὠρυγμοῦ. Μολονότι εἶναι λίαν ἐξαπλωμένος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ θῶας, οὐδό- λως ὅμως ἀποκλείει τὸν λύκων, ὅστις ἀπ' ἐναντίας ἀπαντάται συχνότατα εἰς τινὰς χώρας ὡς ἐν παραδείγματι, εἶναι κοινότατος εἰς τὸ ὄρεινόν μέρος τῆς Φρυγίας, παρευρισκόμενος μετὰ τὸν Σιμάθ καὶ Πολάτ· ἐγὼ τὴν ἀπάν- τησά ἐκεῖ πολλάκις ἐν μέσῳ θέρους, καὶ καθ' ὃ λέγουσιν οἱ κάτοικοι, τὴ

σαρκοβόρον τοῦτο ζῶον, καθὼς καὶ ἡ ἄρκτος, διαπράττει ἐνταῦθα ἀπείρους καταστροφάς. Εἰς Πολάτ με εἶχον διαβεβαιώσει ὅτι τὸ μέρος τοῦτο κατω- κειτω καὶ ὑπὸ εἶδους πιθήκων ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέποτε ἡδυνήθην νὰ ἐξελεῖξω τὰ λεγόμενα, τὸ πρᾶγμα μοι φαίνεται λίαν ἀπίθανον.

ΤΟ ἌΝΘΟΣ.

Τὸ ἄνθος εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ οὐρανοῦ ἐν μικρογραφίᾳ. Εἶναι τὸ εὐ- γενές δοχεῖον, εἰς ὃ ὁ Θεὸς ἐπέκλεισε δείγματα τῶν μύρων καὶ τοῦ μέ- λιτος τῆς Ἑδῆμ. Τὸ ἐπεμφεν εἰς τὸν κόσμον ὡς εἰκόνα εἰς ἣν ὁ ἄν- θρωπος τοῦ φωτός βλέπει τί πρέπει νὰ ἐλπίζῃ, εἰς ἣν ὁ ἄνθρωπος τοῦ σκοταῦς βλέπει τί μέλλει νὰ ἀπολέσῃ. Μυροβόλος ἰατρός τῶν ἀσθε- γειῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐπιτίθεται εἰς τὸ τραῦμα τοῦ ὑπὲρ πατρίδος πληγέντος καὶ φέρει τὴν γαλήνην διὰ τῆς θέας του μόνης εἰς τοῦ ἀπέλιπτος τὴν ψυχὴν. Σύμβολον καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐφιλοζήνησε τὸν θεῖον υἱόν του, ὅτε κατέβη εἰς τὸν κό- σμον. Εἶτα εὐάγγελον ἐδόθη τῇ Μαριάμ . . . Ἔστειψε τὴν ἀκτινοβό- λον κορυφὴν τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως καὶ ἐκόσμησε τοὺς χιονώ- δεις πλοκάμους τῶν μεγάλων σοφῶν. Τὸ ἄνθος ἐγένετο ἡ γλῶσσα δι' ἧς μυστικῶδῶς τὸ ἐκλεκτὸν τοῦ οὐρανοῦ Πατὴρ πλάσμα δια- χέει ὡς μύρα τὰ εὐγενέστερα τῶν αἰσθημάτων του. Σημαίνει ἐλπίδα, ἀθωότητα, ἀγνότητα καὶ πρὸ πάντων ἀγάπην . . . Εἶναι τὸ μόνον ἄξιον καὶ υπερῆφανον τῶν ναῶν κόσμημα, ὅταν μάλιστα, θωπευό- μενον ὑπὸ τῆς προσευχῆς ἢ τῶν δακρύων, κύπτῃ πρὸ τοῦ ἑσταυρω- μένου. Μόνον αὐτὸ δὲν ψεύδεται, μόνον αὐτὸ δὲν ἀπατᾷ. Ἐγκλείον ἐν τῇ ἀγνότητι του τὰ μυστήρια τῶν εὐγενῶν καρδιῶν ἀπολαμβά- νει παρ' αὐτῶν πλήρους λατρείας. Τὰ δύο μεγάλα τοῦ κόσμου μυ- στήρια αἰτοῦσι τὴν συνοδίαν του. Οἱ ἐρώντες ποθοῦσι τὴν ἱεράν στιγ- μὴν καθ' ἣν θὰ στεφθῶσι δι' αὐτοῦ, καὶ ὁ θανὼν περιμένει ἐν τῷ πε- ρέτρῳ του πρὶν τεθῆ ὑπὸ τὴν γῆν ἐν ἐτι ἄνθος. . .

ΕΥΘΑΛΙΑ Μ. ΔΑΜΒΕΡΓΗ.

Η ΠΑΡΑΦΡΩΝ.

1.

Μέλα 'ς τὴν ἀγρία χώρα θανάτου
λόχως ακοίμητος σκορπᾷ 'κει κατὰ
χλωμά το' ἀχτίδες τοῦ 'ς τὴν σκοτεινίαν.
Κ' ἐκεῖ ποῦ ἀνιῶσιν κουνᾷ τὰ φύλλα
θαρρῆς πῶς φαντάσθαι παίζει τὰ χεῖλα
καὶ σκούζει ἀγρία 'ς τὴν ἔρημιν.

2.

"Ὅσα 'ναι μνήματα 'κει σκορπισμένα
τόσα φαντάσματα λινκοντυμένα
φοβῆρα στέκουσιν 'ς τοὺς ζωντανούς.
κ' ἔτ' αἰς 'ς τὸν ἀνῆσιν σὺ πικροκλήινε,
τὸ θρηνηλάχημα τῆς γλυκύας, λένε
πικρὸ νανούρισμα γιὰ τοὺς νεκρούς.

3.

Μικρὴ βασίλισσα νεοπαντρημένη
Σιλήν' ὀλόχηρον χλωμὴ προβαίνει
χλωμὴ σὺ θανάτου ἀπ' τὸ βουνό,
βγαίνει παρήγερη 'ς τὴ δυστυχία,
στέλνει δύο δάκρυα γιὰ εὐσπλαγγίαν
ἀπὸ τὸ τόπο τῆς τὸ μακρινό.

4.

Μὲ κοιλὴ ζιπάλην, αὐτὴ ριχμῆν
φαί ἄχνυ πρόσωπο μακροντυμένη
σὺν ἀγγελοπούλου ὄμοιας μίαν,
σὺν ἀγγελοπούλου, ποῦτος ἔλιμμένο
γιατὶ τὸ εἶχανε ἐξορισμένο
ἀπ' τὰ οὐράνια ἦτες ἡ νεῖα.

5.

"Απαρηγόρητα μακρυγυρῶν
χῶσαν τὰ ματιὰ τῆς μὲ τόση χάρι
γυρμῆν κατὰ τὴν κεφαλάν,
καὶ κάποιον κάποτε γερὰν κινῶσαι...
κ' ἐξολοθίζουσαν... καὶ ἐμλοῦσαι...
καὶ πάλι θανούσιν... Πᾶν τ ρ ε λ λ ῆ.

6.

Τώρα τριγυρῶσαι καταθλιμμένα,
τὴρ' ἀνθὶν ἔκοθε καταθλιμμένα
στεφανῆν ἔπλεκε δύο νεφρικά.
Μὲ τῶν στέλιζε τὴ κεφαλῆ τῆς
σὺν ἄλλα ὄπλα τῆς τὸν ἔραστή τῆς
κ' ἔχρησε γλυκὰ γλυκὰ.

7.

Τὸ ἄλλο ἄφινε σὺ κρῦο μνήμα
ποῦ νεῖατα ἐκρυβε καὶ κάλλη κρῖμα!
ποῦχε κερῶνα τοῦ μαύρου σταυροῦ,
εἰς ἀστρο μάκραιο, ποῦ κεντρῶσαι
τὸ σῶμα λυγὰν γὰ τὸ φιλῆσαι,
καθὼς ἡ μάνα τοῦ παιδὶ μικρό.

8.

Καὶ τότε γυρῶσε θλιμμένο 'μῆτι
'ς τοῦ νεῖο τὸ ἴσπερο μαῦρο κρῖμα!
κ' ἔνα χαμόγελο ὀφῆν' ἐκεῖ,
ἔνα χαμόγελο ἀπ' ἰσπίσματος
δάκρυ ἀπείρητο καρδιᾶς καμμένης
πλήρη τοῦ στήθους τῆς ἀπαρηχίτη.

9.

"Ὅταν δὲ προβαίνει αὐτὴ παρθῆνα
μέσθ' σὺ μνήματα τὰσπροντυμένα
ἔνα δάκρυον μνήμα' ἄψηλο,
σπου τὸ εἶχανε ἐστὸλισμένο
μὲ ἔνα στεφανὸν δάκρυον ἰμμένο.
Νεράδα ἔγανε ἔκλεισε νεῖο.

10.

Καὶ τὸς ἀπέρασαι κ' ὁ νεκροθάφτης
τοῦ σκληροῦ Καίωνα ἀσπλαγγῆς νεκρῶς
εἶδε γιὰ στεφανὸν μὴ κροῦλη.
Καὶ τὴ πληρῶσαι... "Προσκύνη...
σὺ κρῦο μακρῶ ἢ Ἀγγελοῦ
Εὐρέθη... Πῆθες... Πᾶ' ἡ τ ρ ε λ λ ῆ.

K.